

OPINNÄYTETYÖ

Sähkötupakan käyttö, sen vaikutukset ja asenteet peruskouluikäisten keskuudessa

Case study Veikkolan koulu

Pauliina Ahvenainen

Yhteisöpedagogi AMK

(210 op)

9/2024

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Yhteisöpedagogi (AMK)

Tekijä: Pauliina Ahvenainen
Opinnäytetyön nimi: Sähkötupakan käyttö, sen vaikutukset ja asenteet
peruskouluikäisten keskuudessa
Sivumäärä: 40 ja 5 liitesivua
Työn ohjaaja: Tarja Jukkala
Työn tilaaja: Veikkolan koulu

Tässä opinnäytetyössä tutkittiin nuorten keskuudessa suuren suosion saavuttanutta sähkötupakointia, nuorten asenteita sitä kohtaan, jo aiheutuneita mahdollisia terveyshaittoja sekä kuinka laajalti sähkötupakkaa käytetään. Sähkötupakointi, eli nuorten puheessa vapettaminen, on yleistynyt viime vuosien aikana voimakkaasti. Kouluilla, vanhemmilla tai muillakaan tahoilla ei tunnu olevan tehokkaita keinoja ehkäistä vapettamista. Huoli vapen terveysvaikutuksista on kuitenkin suuri. Osa asiantuntijoista pelkää, että tämän hetken nuoret ovat tupakkateollisuuden koehenkilöitä.

Tutkimusstrategiana on tapaustutkimus, jonka aineisto kerättiin kirkkonummelaisesta yhtenäiskoulusta. Veikkolan koulussa on jouduttu havahtumaan vapettamiseen viimeisten vuosien aikana. Sama huoli jaetaan kouluissa ympäri maan. Tapaustutkimuksen aineistoa peilataan viimeisimmän kouluterveyskyselyn (2023) tuloksiin. Tukea Veikkolan koulun aineiston yleistettävyyteen saadaan myös muiden Suomen koulujen uutisoinneista.

Työn perusta rakentuu kvantitatiiviseen tutkimusmenetelmään. Kysely yläkoulun oppilaille tavoitti melkein 80 % kaikista oppilaista. Kysely WC-käyntien seurannan mahdollisuudesta tehtiin myös yläkoulun opettajille sekä 4–6-luokkia opettaville. Lisäksi käytössä oli kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä, jonka avulla tutkimukseen saatiin syvyyttä sekä tutkimuskoulun kokemuksellista sisältöä. Kvalitatiiviseen menetelmään sisältyi kyselyiden avoimet vastauskentät sekä koulun kuraattorin että terveydenhoitajan haastattelut. Koulussa työskentely antoi myös hyvän tilaisuuden havainnointiin. Vapettamiseen liittyvä systemaattinen mutta huomaamaton tarkkailu nuorten kesellä antoi työhön autenttista näkökulmaa.

Opinnäytetyö osoittaa, että pelko sähkötupakoinnin terveyshaitoista on todellinen. Toisaalta vapen käyttö ei vielä ole niin yleistä kuin voisi puheiden ja havaintojen perusteella olettaa. Kohdennettua valistusta kuitenkin tarvitaan ja lisäkeinoja vapen käytön ehkäisemiseksi. Opinnäytetyön tuotoksena tehtiin suunnitelma yläkoulussa pidettävästä valistuskampanjasta.

Asiasanat: nuoriso, sähkötupakka, peruskoulu

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Bachelor of Humanities

Author: Pauliina Ahvenainen
Title: E-cigarette use, its effects and attitudes
among comprehensive school children
Number of Pages: 40 and 5 attachment pages
Supervisor: Tarja Jukkala
Commissioned by: School of Veikkola

This thesis investigated the use of e-cigarettes, which have gained great popularity among young people. The thesis focused on young people's attitudes towards e-cigarettes, possible health hazards that have already occurred, and how widely e-cigarettes are used. Electronic smoking, or vaping in young people's vocabulary, has become very common in recent years. Schools, parents, and other parties do not seem to have effective means to prevent vaping. However, there is great concern about the health effects of e-cigarettes. Some experts fear that today's young people are test subjects for the tobacco industry.

The research strategy is a case study and the material was collected from a certain comprehensive school in Kirkkonummi. The school in Veikkola has had to deal with vaping during the last few years. The same concern is shared in schools across Finland. The material of the case study is mirrored in the results of the latest school health survey (2023). Support for the generalizability of Veikkola's school material can also be found in the news coverage of other schools in Finland.

The basis of the work is a quantitative research method. The survey for students reached almost 80% of all students. A study about the possibility of monitoring toilet visits was also conducted among school teachers of grades 8–9 and 4–6. In addition, a qualitative research method was used, which allowed the research to have depth and the experiential content of the research school. The qualitative method included open-answer fields of the questionnaires and the interviews of the school curator and the health nurse. Working at the school also provided a good opportunity for observation. The systematic but unobtrusive observation among young people related to vaping gave the work an authentic perspective.

The thesis shows that the fear of the health hazards of e-cigarettes is real. On the other hand, the use of e-cigarettes is not yet as common as one might assume based on speeches and observations. However, targeted education is needed as well as additional means to prevent e-cigarette use. As a result of the thesis, a plan was made for an awareness campaign to be held in the research school.

Keywords: youth, e-cigarette, comprehensive school

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	6
2	TYÖN TILAAJA JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ	8
	2.1 Veikkolan koulu.....	8
	2.2 Yhteisöpedagogi peruskoulussa - näköalapaikka teini-ikäisten maailmaan.....	8
	2.3 Vertailupohjaa muualta ja alakouluikäiset.....	9
3	SÄHKÖTUPAKKA	11
	3.1 Sähkötupakan historiaa ja kehitystä.....	11
	3.2 Vapettaminen	11
	3.3 Nikotiiniriippuvuus ja sen oireet.....	13
	3.4 Popcorn-keuhko, syöpäsairaudet ja muut terveyshaitat.....	14
	3.5 Makunesteet	15
	3.6 Lieveilmiöt.....	16
	3.7 Laki	17
	3.8 Taustaa kouluterveyskyselyn pohjalta	18
4	KEHITTÄMISTYÖN MENETELMÄT	21
	4.1 Aineistonhankintamenetelmät	21
	4.2 Havainnointi.....	22
	4.3 Haastattelut	23
	4.4 Kysely opetushenkilöstölle	24
	4.5 Määrällinen menetelmä.....	25

4.6 Kysely yläkoululaisille	25
5 TULOKSET JA ANALYYSI	27
5.1 Haastattelujen antia	27
5.2 Yläkoululaisten vastaukset	29
5.3 Yläkoulun opettajien vastaukset	31
6 YHTEENVETO	33
6.1 Loppupäätelmät	33
6.2 Pohdinta	34
6.3 Tilaajan palaute ja tuotos	35
LÄHTEET	37
LIITTEET	41

1 JOHDANTO

Opinnäytetyössäni tutkin peruskouluikäisten asenteita sähkötupakointiin tai vapettamiseen, niin kuin nuoret itse aiheesta puhuvat. Viralliset termit ovat sähkösavuke ja sähkötupakka. Kuitenkin puhekielessä ja nuorison keskuudessa puhutaan yleisesti vapestä ja vapettamisesta. Opinnäytetyössäni kirjoitan sähkötupakasta hieman näkökulmasta ja lähteistä riippuen kaikilla näillä kolmella termillä. Selvitän myös, kuinka laajalle villitys sähkötupakoinnin ympärillä on levinnyt ja kuinka moni yläkoulussa myöntää vapettavansa. Pysin myös selvittämään, mistä nuoret vape-tuotteensa hankkivat ja kuinka paljon niihin kuukaudessa kuluu keskimäärin rahaa. Tutkin myös mahdollisia lieveilmiöitä vapen käytön ympärillä ja peilaan saamiani vastauksia jo tiedossa oleviin tapauksiin muualla Suomessa.

Toimin koulunkäynninohjaajana kirkkonummelaisessa yhtenäiskoulussa ja vietän päiväni pitkälti yläkoululaisten parissa. Vapen läsnäolo on tullut tutuksi viimeisen kahden vuoden aikana. Vapen käytön vahtiminen tai estäminen on tällä hetkellä vaikeaa, sillä laki ei kiellä nikotiinitoman vape-laitteen hallussapitoa alle 18-vuotiaalla. Makunesteistä syntyvän voimakkaan ime-län tuoksun vuoksi edes tuoksusta ei voi päätellä onko kyseessä nikotiiniton tuote vai nikotiinia sisältävä, jolloin tupakkalaki kieltäisi sen hallussapidon alaikäisellä. Veikkolan koulun rehtori, Jussi Roms, antoi minulle vapaat kädet aiheen valintaan koulun puitteissa. Valitsin vapen käyttöön liittyvän kehittämis- ja tutkimuskohteen, sillä yhteiskunta tuntuu olevan hieman ihmeis-sään vapevillityksen nopeasta kasvusta etenkin alaikäisten kohdalla. Tutkittua tietoa sähkötu-pakan pitkäaikaiskäytöstä ei vielä ole mutta huoli vapettamisen aiheuttamista terveyshaitoista etenkin nuorten kohdalla on aiheellinen. Päätin selvittää, mitä aiheesta jo tiedetään ja miten vapen käyttö näyttää Veikkolan koulussa. Rehtorin mukaan vapea tiedetään koulussa jonkin verran käytettävän. Sisätiloissa parhaimman suojan käytölle antaa WC-tilat mutta ilmojen läm-mettyä vapettaminen siirtyy myös ulkotiloihin ja esim. lähikauppojen ympäristöön.

Opinnäytetyöni hypoteesi oli, että moni yläkouluikäinen on joko kokeillut tai tietää jonkun, joka on kokeillut tai käyttää vapea. Oletuksena myös oli, että nuoret kokevat vapettamisen muita tupakkatuotteiden käyttöä terveellisempänä tai ei ainakaan kovin haitallisena terveydelle. Mikäli hypoteesini nuorten asenteista sähkötupakointia kohtaan pitää paikkansa, on tarve lisä-valistukselle. Kouluympäristössä syyslukukauden alku on oivallista aikaa tuoda esiin uutta tai tehdä lisävalistusta mm. päihteiden ympärillä. Syksyllä aloitetaan ikään kuin puhtaalta pöydältä

ja jokaisella oppilaalla on mahdollisuus asemoitua mm. kaveripiirissä uudelleen. Opinnäytetyöni tuotoksena on hypoteesin täytyessä, toteuttaa valistuskampanja kohdennetusti sähkötu-pakasta, eli nuorille vapestä ja vapettamisesta, syyslukukauden alkupuolella. Kampanja sisältää tiedotteita ja julisteita koulun seinillä, luokanohjaajavetoisesti esiteltävän yhteenvedon vapet-tamisen riskeistä sekä sen jälkeen pidettävän Kahoot -kyselyn aiheesta.

Koulussa tavoittaa ko. alueen nuoret laajalti. Kvantitatiivista aineistoa lähdin keräämään ylä-koulun oppilaille suunnatulla anonyymillä kyselyllä. Kyselyssä oli lisäksi vapaa tekstikenttä, mistä pystyi saamaan myös kvalitatiivista materiaalia syventämään muuta aineistoa. Nuorten näkökulman lisäksi tein kyselyn myös yläkoulussa opettaville. Kyselyn tarkoituksena oli sel-vittää, kuinka hyvin opettaja pystyy opetustunnin aikana seuraamaan nuorten WC-käyntien yleisyyttä ja kestoa. Lisäksi tein kyselyn alakoulun 4–6-luokkaa opettaville, sillä mm. koulu-terveyskyselyn mukaan vapettamista tavataan jo alakouluikäisten keskuudessa (THL 2023f).

Kvalitatiivista aineistoa keräsin haastatteleamalla oppilashuollon henkilökuntaa. Sekä Veikko-lan koulun kuraattori, että terveydenhoitaja antoivat minulle haastattelun aiheesta. Toteutin puolistrukturoidun teemahaastattelun, jossa molemmat saivat aiheeseen liittyvät kysymykset tutustuttavakseen etukäteen. Koska minulla on näköalapaikka nuorten päivittäiseen elämään etenkin koulussa, käytin opinnäytetyöni yhtenä menetelmänä myös havainnointia.

2 TYÖN TILAAJA JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ

2.1 Veikkolan koulu

Veikkolan koulu on hieman yli 700 oppilaan yhtenäiskoulu Pohjois-Kirkkonummella. Veikkolan koululla on asuma-alueen keskeisenä toimintapaikkana merkittävä osuus Veikkolan kylän koulua käyvien ja vapaa-aikanaan harrastavien lasten ja nuorten elämässä. Veikkolan koulu on Pohjois-Kirkkonummen ainoa suomenkielinen koulu, joka kerää kaikki alueen yläkouluikäiset saman katon alle. Kouluun tullaan Veikkolan ympäröivistä kylistä jopa 10 km:n matkan takaa. Osa oppilaista onkin ns. kuljetusoppilaita.

Koulussa on muutaman viime vuoden aikana noussut ilmiöksi ns. vapettaminen, eli sähkötupakointi. Sähkötupakkaa tai sähkösavuketta, tutummin vapea, käytetään niin välitunneilla kuin oppituntienkin aikana. Vape on lyhenne englanninkielisestä sanasta vaporizer, joka tarkoittaa höyrystintä. Myös laitteessa käytettävien nesteiden ja mahdollisesti jopa itse laitteiden myyntiä tapahtuu tietävästi koulun tiloissa.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää, kuinka laajalle ilmiö on levittäytynyt, minkälaisia asenteita vapettamista kohtaan on, onko käyttäjillä ilmennyt jo fyysisiä oireita, onko muita ongelmia syntynyt sekä mitä mahdollisuuksia ilmiön vähentämiseksi on. Veikkolan koulussa on sääntö, että vessaan mennään vain yksi oppilas kerrallaan, mutta säännön noudattamista on vaikeaa valvoa, etenkin oppitunnin aikana. Valistustyötä yleisesti päihteiden tiimoilta tapahtuu yläkoulun terveystiedon tunneilla sekä satunnaisilla esim. Veikkolan koti- ja kouluyhdistyksen tarjoamissa vierailijoiden esityksissä.

2.2 Yhteisöpedagogi peruskoulussa - näköalapaikka teini-ikäisten maailmaan

Yhteisöpedagogit ovat enenevässä määrin sijoittumassa myös koulumaailmaan, sillä nuorisotyön näkökulmasta, siellä ne nuoretkin ovat. Vielä 2000-luvun alussa koulunuorisotyöntekijä oli niin uusi toimi, että mm. Marjo Kolehmainen (2019) koki olevansa kuin näyttelykappale läsnä olevasta aikuisesta niin nuorisotyön ammattilaisten keskuudessa kuin opetuspuolen henkilöstön silmissä. Tänä päivänä nuorisotyöntekijä koulussa ei enää vastaavaa koe. Työn tarve on vahvistunut entisestään.

Osa kouluista on myös ryhtynyt palkkaamaan yhteisöpedagogeja suoraan tutkintonimikkeellä. Esimerkiksi Turussa, Puolalan koulussa, työskentelee tänä päivänä kokoaikaisesti yhteisöpedagogi (Mäkinen-Önsoy 2023). Yhteisöpedagogi on yhteisöllisyyden ja ohjaamisen asiantuntija, jonka ammatillisen osaamisen ytimessä on yhteisöjen kehittäminen ja ohjaaminen. Yhteisöpedagogi kehittää yhteisöjen ja yksilöiden hyvinvointia ja ehkäisee yhteiskunnan polarisoitumista. Koulutyössä nuorisotyön yhteisöpedagogi kehittää valmiuksia edistää nuorten hyvinvointia, osallisuutta ja aktiivista kansalaisuutta sekä ehkäisee syrjäytymistä. (Humak 2024.)

Yhteisöllisyys lähtee kouluissa liikkeelle hyvästä ilmapiiristä ja ryhmähengen kasvattamisesta. Tällaisessa ennaltaehkäisevässä yhteisöllisessä työssä näkyvinä avainhenkilöinä ovat kouluihin palkatut yhteisöpedagogit. (Mäkinen-Önsoy 2023.) Turun Puolalan koulussa yhteisöpedagogina työskentelevä entinen koulunuorisotyöntekijä Lauri Kuiko kertoo, että työn toimivuuden kannalta merkittävintä on se, että yhteisöpedagogi pääsee keskittymään yhteen kouluun, kun koulunuorisotyöntekijä saattaa kiertää monessa eri koulussa.

2.3 Vertailupohjaa muualta ja alakouluikäiset

Lahdessa liki tuhannen oppilaan koulussa havahduttiin oppilaiden sopivan kännykällä vapetustreffejä vessoihin jopa koulutuntien aikana. Pieneen vessakoppiin voi ahtautua pari-kolme koululaista vapettamaan suljetun oven taakse, kertoo Lähteen koulun rehtori Esko Taipale. (Yle 2023a.) Samaa on havaittu myös Veikkolan koulussa, jossa rehtori Jussi Roms kehotti vuoden 2024 alussa opettajia kiinnittämään huomiota etenkin tunnin aloituksiin, käytävällä vaelteluihin ja useamman henkilön samanaikaisiin WC-käynteihin tunnin aikana. Myös välituntivalvojilla on velvollisuus puuttua samanaikaisiin WC-käynteihin.

Lahden Lähteen koulussa huolestaa myös entistä nuorempien vape-käyttäjien lisääntyminen. Jopa neljäsluokkalaisten tiedetään käyttävän vapea (mt.). Tätä on havaittu myös Veikkolan koulussa. Tutkin opinnäytetyössäni yläkouluikäisten lisäksi myös varovasti alakouluikäisten vapen käyttöä opettajanäkökulmaan nojautuen.

THL:n (2023f) tekemän kouluterveyskyselyn mukaan 4,5 % koko maan 4.–5.-luokkalaisista on käyttänyt sähkötupakkaa vähintään kerran. Aluehallintovirastojen (myöhemmin AVI) toiminta-alueilla ei ole suuria poikkeamia toisiinsa verrattuna. Etelä-Suomen AVI:n alueella, johon Kirkkonummi kuuluu, vähintään kerran kokeilleiden määrä on 5,4 % vastaajista, mikä on

korkein luku kaikista AVI-alueista. Vähiten kokeilleita löytyy Ahvenanmaalta, jossa lukema poikkese melko selkeästi muista, ollen vain 2,8 %.

Vaikka Kirkkonummi sijoittuu koko maan tasolla vain hieman keskiarvon yläpuolelle, vähintään kerran käyttäneitä oli vastaajista 4,7 % (THL 2023g), on silti nostettava esiin 4.–5.-luokkalaisten ikä. Melkein 800 Kirkkonummella asuvaa 10–11-vuotiasta, on kokeillut sähkö tupakkaa vähintään kerran. Kymmenvuotias on kaikin tavoin vielä aivan lapsi ja 800 on iso luku millä mittarilla vain mitattuna.

3 SÄHKÖTUPAKKA

3.1 Sähkötupakan historiaa ja kehitystä

Sähkösavukkeet ovat aikoinaan kehitetty tupakoinnin lopettamisen tueksi. Markkinoilla noin 10 vuoden ajan olleet sähkösavukkeet ja muut nestettä höyrystävät tuotteet ovat muovista ja metallista valmistettuja laitteita, jotka lämmittävät paristolla tai akulla nestettä höyryksi (Aro 2022). Höyry hengitetään keuhkoihin normaalin savukkeen tapaan. Vaikka sähkötupakkaa käytetään usein tupakoinnin lopettamisen apuna, se ei kuitenkaan ole riskitön vaihtoehto. Ongelmalliseksi sähkötupakointi on muodostunut etenkin nuorten keskuudessa, kun tupakkateollisuus on kohtalaisen häikäilemättömästi alkanut kohdentaa markkinointia juuri nuoriin. Ongelmallista on myös se, että sähkötupakoinnin haitoista on vasta vähän tutkimustietoa.

Tupakkateollisuus markkinoi sähkösavuketta vaihtoehtona savukkeelle. Savuke on yli 4 000 kemikaalin seoksena haitallisin laillinen kulutustuote. Mikä tahansa nikotiinituote on siis vähemmän haitallinen, jos siinä on vähemmän haitta-aineita. (Patja 2017.) Kun tupakkateollisuus markkinoi sähkötupakkaa perinteistä tupakkaa vähemmän haitallisena, on lapsen ja nuoren helppo jatkojalostaa ajatusta niin, että sähkötupakka ei itse asiassa ole juurikaan haitallinen. Jotkut sähkötupakat muistuttavat ulkonäöltään perinteisiä tupakatuotteita (kuten savukkeita, sikareita, piippuja tai vesipiippuja), mutta ne saattavat myös näyttää arkisilta esineiltä, kuten kyniltä, muistitikuilta, hajuvesipulloilta tai vaikka huulikiiltopurkeilta (Eurooppalainen syöväntorjuntaohjeisto 2024). Karkeimmillaan oppilas voi siis pitää vapea vaikka pulpetillaan meikien kanssa, eikä opettaja voi sitä ulkomuodolta tunnistaa.

3.2 Vapettaminen

Nuorten keskuudessa puhutaan vapettamisesta ja vapeista. Kun ajatus vähemmän haitallisesta tupakatuotteesta on päässyt valloilleen, on vapevillityksen kasvu ollut muutaman viime vuoden aikana vauhdikasta. Koulun WC-tilat sekä pukuhuoneet antavat sopivan suojan vapen käyttämiseen sisätiloissa. Rohkeimmat imaisevat vapea jopa tunnilla. Vapevillitys on levinnyt nuorten keskuudessa kautta maan. Osa kouluista on päätnyt rajoittamaan WC-käyntejä, sillä tunnin aikana käytäviä ja WC-tiloihin menijöitä on vaikea valvoa.

Koska vape on kohtalaisen uusi tuote, tutkimatta vielä mm. on, että johtaako nuorena vapen käytön aloitus asteittain vahvempiin nikotiinituotteisiin ja mahdollisesti jopa huumeiden käyttöön. Porttiteorian mukaan mietojen päihteiden, niin laillisten kuin laittomienkin, käyttö johtaisi vahvempien päihteiden käyttöön ja lopulta päihderiippuvuuteen. Porttiteoria ei ole tieteellisesti todettua faktaa, mutta tutkittua tietoa on se, että nuorena mietoja päihteitä käyttävillä on suurempi riski myös muiden päihteiden käyttöön tulevaisuudessa. (Nuorten päihdekasvatus ry 2023.) Yhdysvalloissa on jo levinnyt käyttöön ns. kannabisvape. Ehyt ry:n asiantuntija Kim Kannussaari (2023) kertoo, että erityisesti Yhdysvalloissa markkinoilla on kahdenlaista kannabisvapea, joista toisessa on päihdyttävää THC:tä ja toisessa ei-päihdyttävää CBD:tä eli kannabidiolia. Kannabisvapessa ei varsinaisesti kuitenkaan ole kyse sähkötupakoinnista, sillä tässä tapauksessa vapessa eli vaporisaattorissa ei ole tupakkaa lainkaan. Kannussaaren mukaan kyse ei Suomessa ole vielä isosta ilmiöstä, vaan yksittäisistä tapauksista mutta näitäkin on siis jo tavattu.

Vapettamiseen löytyy myös vastakkaisia mielipiteitä. Höyryttelijöiden (sähkötupakoitsijoiden oma termi) ympärille on Suomessa kehittynyt useampia vapettamista puolustavia yhdistyksiä, joissa ns. höyryttely nähdään harrastuksena muiden joukossa tai vähemmän haitallisena vaihtoehtona tupakoinnille. Muun muassa Vapers Finland ry (2024) kertoo verkkosivuillaan, että Suomessa sähkösavukkeita koskevan tiedonvälityksen ongelma on erityisesti sen yksipuolisuus. Medioissa uutisoidaan lähes yksinomaan sähkösavukkeiden mahdollisista riskeistä mutta tupakoinnista sähkösavukkeisiin vaihtamisen terveyshyödyistä vaietaan. Lisäksi riskeistä annetaan yhdistyksen mukaan useimmiten vahvasti yliammuttu käsitys.

Toisenlaista viestiä kertoo puolestaan elämäntyönsä tupakan haittatutkimuksen parissa tehnyt emeritaprofessori Kirsi Vähäkangas (2023.). Vähäkankaan mukaan sähkötupakoiden ja nikotiinin haittoja on itse asiassa vähätelty. Sähkötupakan vaarattomuus tai terveellisyys on ainoastaan mielikuva, sillä sähkösavukkeissa on samoja aineita kuin tupakassa. Lisäksi on glyserolia, joka höyrytettyinä ja hengitettynä vahingoittaa keuhkoja. Sähkötupakassa on monesti savuketta suurempia annoksia nikotiinia ja raskasmetalleja. Myös makunesteissä on selvästi haitallisia aineita, kertoo Vähäkangas.

3.3 Nikotiiniriippuvuus ja sen oireet

Nikotiini on piristävä päihde, joka nopeuttaa aivojen ja kehon välillä kulkevaa viestiä. Se on tupakkatuotteiden merkittävin psykoaktiivinen ainesosa. Nikotiini aiheuttaa riippuvuutta ja joidenkin tutkimusten mukaan se voi koukuttaa jo ensikokeilusta. Riippuvuuden kehittämisessä on kuitenkin yksilöllisiä eroja ja geneettiset tekijät yhdessä ympäristötekijöiden kanssa vaikuttavat nikotiiniriippuvuuden syntyyn (THL 2024a). Kansanterveyden kannalta on erityisen haitallista, jos sähkösavukkeita tai nuuskaa käyttämällä syntynyt nikotiiniriippuvuus johtaa siirtymiseen tavanomaisten savukkeiden käyttöön. Tällainen ilmiö on todettu nuorten parissa joissakin tutkimuksissa. Ilmiön vaara kasvaa, jos sähkösavukkeiden tai nuuskan käytöstä tulee nuorten joukossa sosiaalisesti hyväksyttävää ja tavoiteltavaa. (Duodecim 2017.)

Suomen tupakkalaki määrittelee nikotiinin ylärajaksi 20 mg/ml (*Tupakkalaki 549/2016, 52 §*). Yhdessä tupakassa nikotiinia on keskimäärin 12 mg/ml, mistä sitä poltettaessa imeytyy kehoon n. 1 mg/ml. Ihmiselle hengenvaarallinen nikotiinimäärä on 60 mg/ml (Heikkinen 2023). Pimeillä markkinoilla lapsille ja nuorille myytävissä tuotteissa voi nikotiinia olla jopa 50 mg/ml. THL:n (2024) tutkimusten mukaan nuorena nikotiinille altistuminen aiheuttaa pysyviä muutoksia aivojen rakenteessa ja toiminnassa.

Muutokset saavat aikaan pitkäkestoista tarkkaavaisuuden vajetta sekä altistavat nikotiiniriippuvuudelle, ahdistus- ja masennusoireille ja muiden päihteiden käytölle. Nikotiini häiritsee sokeriaineenvaihduntaa ja vähentää insuliiniherkkyyttä ja lisää siten kakkostyyppin diabeteksen riskiä. On viitteitä siitä, että nikotiini edesauttaisi sekä solujen muuttumista syöpäsoluiksi, että lisäisi syöpäsolujen jakaantumista ja pitäisi yllä syöpäkudoksen kehittymistä.

Yleisimmät nikotiinin vieroitusoireet ovat ärtyisyys, kärsimättömyys, tupakan/nikotiinin himo, levottomuus, keskittymis- ja univaikeudet, päänsärky sekä makeanhimo (Duodecim 2007).

Kansainvälisesti arvostettu tutkija ja toksikologi, Itä-Suomen yliopiston emeritaprofessori Kirsi Vähäkangas (2023) kertoo, että naisten nikotiiniriippuvuus voi olla niin vahva, ettei lopettaminen esim. raskauden ajaksi onnistu. Tällöin sikiö saa nikotiinia istukan kautta, ja varsinkin aivot ja keuhkot vahingoittuvat. Alaikäisten käyttämissä sähkötupakoissa on usein nikotiinia paljon enemmän kuin Suomen tupakkalaki sallii. Suomen tupakkalaissa määritellään nikotiinin ylärajaksi siis 20 mg/ml, mutta pimeillä markkinoilla lapsille ja nuorille myytävissä tuotteissa nikotiinipitoisuus voi olla jopa 50 mg/ml. (Rummukainen 2023.)

3.4 Popcorn-keuhko, syöpäsairaudet ja muut terveyshaitat

Vaikka vapen käyttöön liittyy monenlaisia terveydellisiä uhkia, puhutaan nuorten keskuudessa etenkin popcorn-keuhkoista. Popcorn-keuhkoksi kutsutaan tulehdussairautta, joka tuhoaa keuhkojen pintaa, arpeuttaa kudoksia ja tukkii ilmatiehyitä. Sairaus aiheuttaa mm. hengenahdistusta ja yskää. (Fressis 2017.) Nuori kokee varmasti popcorn-keuhkon tutumpana ja samaistuttavampana terminä kuin esim. keuhkohtaumatauti. Nimitys popcorn-keuhko tulee diasetyyli-nimisestä kemikaalista, jota käytetään aromiaineena popcornissa. Popcornia valmistavien tehtaiden työntekijöitä on tiettävästi sairastunut ko. keuhkojen tulehdussairauteen. Diasetyyliä saatetaan niin ikään käyttää joissakin sähkösavukkeiden nikotiininesteissä, mistä syystä popcorn-keuhkojen sairausriskistä ollaan huolestuneita etenkin nuorten keskuudessa. Tällä hetkellä vapen haitallisimpien makuaineiden joukkoon lukeutuvat diasetyyli (2,3-butaanidioni), 2,3-pentadioni ja asetoiini. Makuaineita selvittäneeseen tutkimukseen sisältyneistä 59 tuotteesta vain seitsemän oli sellaisia, joista ei löytynyt yhtäkään näistä kolmesta aineesta, ja 52:ssa oli vähintään yhtä haitallista ainetta. (Aro 2022.)

Sähkösavukelaitteiden ominaisuudet sekä nesteiden sisältö, koostumus ja mittasuhteet vaihtelevat hyvinkin paljon. Terveysvaikutuksia on tutkimuksissa vaikea liittää vain yhteen tiettyyn kemikaaliin. Sähkösavukkeiden sisältämien glyksaalin ja metyylioksaalin tiedetään kuitenkin olevan keuhkoille haitallisia ja näitä käytetään ainoastaan sähkösavukkeissa, ei poltettavissa savukkeissa. (mt.)

Uusimmissa tutkimuksissa nikotiini on liitetty itsenäisenä tekijänä syövän syntyyn. Nikotiinia pidetäänkin nykyään ainakin myötävaikuttajana ja mahdollisesti käynnistäjänä syöpämuutoksissa ja siten syöpävaarallisen aineena. (mt.) Tutkija ja toksilogi, emeritaprofessori Kirsi Vähäkangas (2023) pelkääkin, että pian meillä voi olla poikkeuksellisen paljon parikymppisiä (n. kaksikymppinen) syöpäsairaita. Sähkösavukkeita imetään noin kaksi kertaa pidempään ja höyryä pidetään keuhkoissa pidempään kuin poltettavan savukkeen savua. Puhutaan jopa siitä, että nykyiset lapset ja nuoret ovat tupakkateollisuuden koekaniineita.

3.5 Makunesteet

Sähkötupakassa käytettävät makunesteet koostuvat yleensä muutamasta pääaineesta. Propyleeniglykoli ja glyseriini ovat yleisimpiä höyryä tuottavia pohjanesteitä. Nämä ovat yleisesti turvalliseksi tunnustettuja ja käytössä sekä elintarvikkeissa että lääkkeissä. Tietoa propyleeniglykolin tai glyserolin toistuvasti suurina annoksina hengittämisen terveyshaitoista ei kuitenkaan vielä ole. Työssä tapahtuvassa altistuksessa hengitetyn propyleeniglykolin on raportoitu aiheuttavan allergisia hengitystieoireita sekä astmaa. (Aro 2022.) Erilaisia sähkösavukeneesteitä on paljon, ja valmiiden kaupallisten tuotteiden lisäksi käyttäjät voivat sekoittaa raaka-aineista omia yhdistelmiä. Tällä hetkellä haitallisimpien makuaineiden joukkoon lukeutuvat jo aiemmin mainitut diasetyyli (2,3-butaanidioni), 2,3-pentadioni ja asetoiini. (mt.)

Nuorille suunnatusta markkinoinnista kertoo mm. Happyjuice (2024) -sivuston julkaisema kymmenen tilatuimman maun lista. Kymmenen myydyintä makua ovat Strawberry Cosmos, Watermelon Ice, Cola, Manhattan Mint, Blueberry Ice, Spritz, Grape Ice, Peach Ice, Ice Apple-tini sekä Virgin Mint. Tuotteiden ulkoasu on myös herkullinen. Värejä on pinkistä, lilaan ja hopeanhohtoisesta turkoosiin. Kuvituksessa näkyy sarjakuvamaista taiteilua. On maalattuja huulia, pommeja sekä vesipiippuja. Etusivulla on tarjouksessa mm. nikotiiniton, colan makuisen Hart Vape hintaan 2,99 euroa. Henkosia, tai nuorten kielessä hatseja, luvataan vähintään 700. Vertailun vuoksi colan makuisia karkkeja, jäätelöitä ja juomia voi saada lähikaupasta niin ikään muutamalla eurolla. Karkki tai jäätelö nautitaan yleensä yhdessä hetkessä mutta samaa hintaluokkaa olevasta vapesta riittää colan makuisia henkosia satoja kertoja.

Kuva 1: Kertakäyttöisiä vapeja myyntilaatikoiden kanssa. Kuva: Happyjuice.eu 2024.

Kävin Happyjuice -sivustoa läpi laidasta laitaan, enkä löytänyt mistään tietoa siitä, mitä vapemaut sisältävät. Yhtiön historiaosiossa viitataan yrtteihin ja vitamiinipitoisiin nesteisiin. Vertailun vuoksi Vawoo (2024) -sivusto ei kerro sen enempää makunesteiden ainesosista. Sivusto kuvaa mm. yhtä myytävää makua näin: Pineapple Ice -nesteessä yhdistyvät mehukas trooppinen maku ja viileä mentoli. Tämän nesteen erilaiset nikotiinipitoisuudet on kyllä kerrottu. Mikäli aikuinen ei etsinnöistä huolimatta löydä, mitä kertakäyttövapet tai makunesteet sisältävät, voidaan olettaa, ettei lapsi tai nuorikaan niitä tietoja löydä.

Täyttä varmuutta keuhkoihin hengitettävästä aineesta ei siis ole. Tutkituista makunesteistä on löytynyt mm. dietyleeniglykoli-myrkkyä, lääkeaineita sekä raskasmetalleja: lyijyä, kadmiumia ja nikkeliä (Ehyt ry 2024). Terveysten ja hyvinvoinninlaitos kertoo puolestaan, että sähkösavukkeiden nesteistä ja aerosolista on löydetty useita haitallisia aineita. Näitä ovat esimerkiksi asetaldehydi, bentsaldehydi, bentseeni, diasetyyli, formaldehydi, limoneeni, naftaleeni, tolueni sekä tupakkaspesifiset nitrosamiinit (TSNA). (THL 2024b.)

3.6 Lieveilmiöt

Vapettamisen ympärillä esiintyy paljon piilorikollisuutta, josta poliisin tietoon tulee vain jäävuoren huippu. Vapettamisesta on tullut nuorten keskuudessa niin suosittua, että osa alaikäisistä näkee siinä ansaintamahdollisuuden. He ostavat vape-tuotteita, kuten nikotiininesteitä, netistä ja myyvät niitä edelleen muille alaikäisille moninkertaisella hinnalla kertoo rikoskomisario Markus Antila (2023) Sisä-Suomen poliisista. Uutisista on saanut lukea vape-kauppaan liittyvistä verisistäkin välien selvittelyistä. Vuoden 2023 aikana mm. Sisä-Suomen poliisin tietoon on tullut ilmoitusten kautta noin 50 tapausta. Virallinen luku on kuitenkin marginaalinen ilmiön laajuuteen verrattuna, Antila sanoo. (mt.)

Nuoret tekevät vape-kauppoja usein somessa sellaisissa kanavissa, joissa voi pysyä nimettömänä. Yksi yleisin alusta kaupankäynnille on Snapchat. Myös Telegramia käytetään. Kasvokain tapahtuvassa myyntitapaamisessa on kuitenkin riskejä. Moni nuori on tullut ryöstetyksi tai nuori saatetaan esimerkiksi uhata hakkaamisella, jos hän ei luovuta omaisuuttaan. Kun kauppoista on sovittu nimettömänä, on asian tutkiminen jälkeen päin hyvin hankalaa. Sähkötupakan käytöllä lapset ja nuoret altistavat itsensä sekä vakaville terveyshaitoille että ilmiöön liittyvään

riskiin joutua itse rikoksen uhriksi. Nuorimmat myyjät ovat poliisin kokemuksen perusteella olleet vasta 8-vuotiaita, Antila kertoo. (mt.)

Useimmiten vape-tuotteet päätyvät alaikäisille ulkomailta tuotuna, salakuljetuksen kautta. Koska nuorten on Suomesta vaikeaa saada vape-tuotteita laillisten keinojen kautta, johtaa tämä helposti siihen, että nuorilta pyydetään tuotteista isompaa hintaa kuin hankintahinta on ollut. Näin syntyy velkoja, joita lopulta peritään väkivalloin. Komisario Hannu Väänänen (2023) Länsi-Uudenmaan poliisista kertoo, että sähkötupakan ostoon ja myyntiin liittyvää väkivaltaa näkyy kouluissa ja ulkona päivittäin. Väänäsen mukaan on tullut ilmi tapauksia, joissa on saatu yhdet tai parit henkoset, minkä jälkeen joku on keksinyt, että siitä syntyy velkasuhde. Tämän jälkeen rahaa on alettu perimään väkivallalla uhkailemalla.

Lappilainen pikkukunta puolestaan on jo ilmaissut huolensa kannabisvapen suhteen. Kemimaan kunnan keskuskoulussa nousi huoli sähkötupakoinnin uusista lieveilmiöistä, kun huonovointinen oppilas haki apua ja tunnusti polttaneensa niin sanottua kannabisvapea. Moni aikuinen ei ole kannabisvapesta vielä kuullutkaan, mutta sosiaalisen median kautta tietonsa saavat lapset ja nuoret ovat uusimmista villityksistä varsin hyvin perillä. (Yle 2023b.) Nuorten keskuudessa villitykset ja trendit leviävät yleensä nopeasti, joten pelkona on, että myös kannabisvapea tullaan näkemään enenevissä määrin. Toistaiseksi ilmiö on Suomessa ollut vielä pieni.

3.7 Laki

Tällä hetkellä laki kieltää tupakkatuotteiden tai nikotiininesteiden myynnin ja muunlaisen luovuttamisen alle 18-vuotiaalle. Tupakan vastikkeita, tupakointivälineitä ja sähkösavukkeita ei saa elinkeinotoiminnassa myydä tai muutoin luovuttaa alle 18-vuotiaalle. Edellä mainittujen tuotteiden myyntipisteessä on oltava myynnin ikärajoista kertova ilmoitus, joka on asiakkaiden hyvin havaittavissa. (*Tupakkalaki 549/2016, 53 §.*)

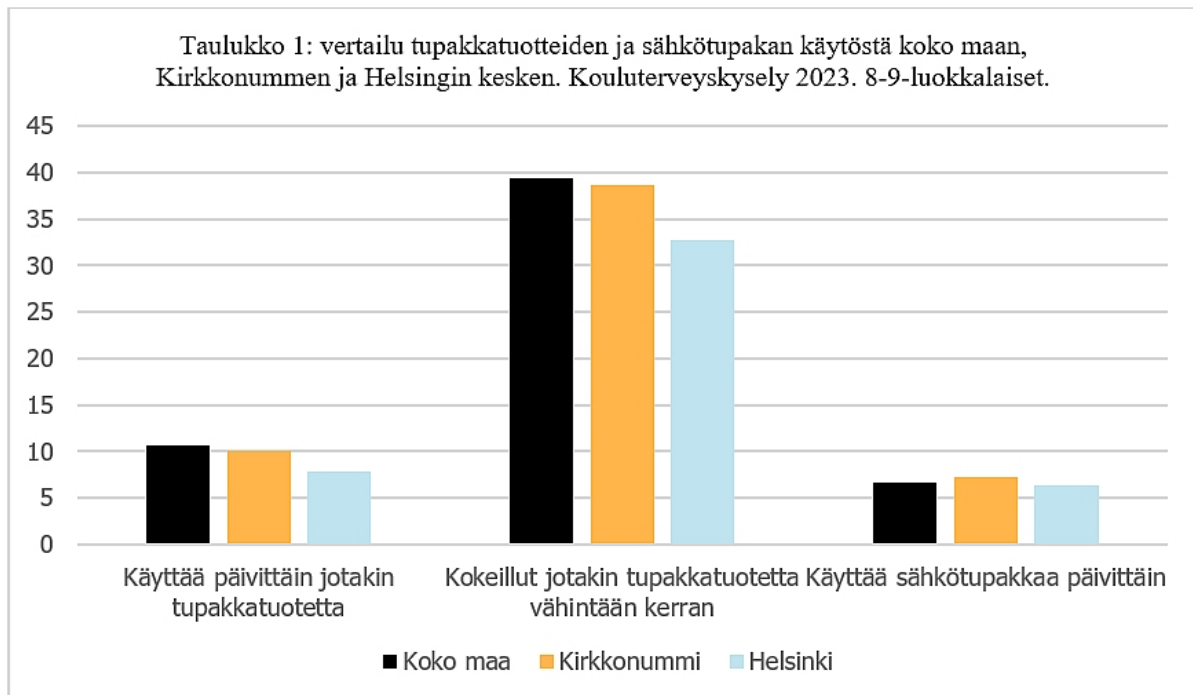
Opinnäytetyötä aloittaessani eduskunnassa ja hallituksessa keskusteltiin sähkötupakoinnin tiukempaan valvontaan liittyvistä laeista. Vapen suosio nuorison keskuudessa oli huomattu ja sen ehkäisemiseen tartuttu ainakin jo puheen tasolla. Tällä hetkellä laki siis kieltää alle 18-vuotiailta tupakkatuotteiden ja nikotiininesteiden hallussapidon, mutta kiello ei koske nuorten keskuudessa leviäviä nikotiinittomia sähkötupakoita eli vapeja. Koulujen ongelmana onkin se, että oppilas voi kertoa kyseessä olevan nikotiiniton tuote, jolloin hänellä on lain mukaan oikeus

pitää vapea mukanaan. Vapea ei saa ottaa oppilaalta pois, ellei pystytä osoittamaan sen häiritsevän opetusta, oppimista tai tunnin kulkua.

Sosiaaliturvaministeri Sanni Grahn-Laasonen (2024) haluaa kieltää nikotiinipussien, nikotiinitomien sähkötupakoiden, energianuuskan ja muiden tupakan vastikkeiden hallussapidon alaikäisiltä. Hallitus valmistelee parhaillaan lakia, jonka myötä nikotiinipussien ja muiden savuttomien nikotiinituotteiden hallussapito on tarkoitus kieltää alle 18-vuotiailta. Lain valmistumisajankohdasta ei ole tarkkaa tietoa mutta puheen tasolla lain pitäisi olla valmis käytäntöön syksyllä 2024. Koulut tarvitsevat selkeän lain suojan takavarikoida lapsille ja nuorille haitalliset tuotteet, Grahn-Laasonen (mt.) sanoo.

3.8 Taustaa kouluterveyskyselyn pohjalta

Kouluterveyskyselyn (THL 2023a) perusteella jotakin tupakkatuotetta päivittäin käyttää maanlaajuisesti 8.–9.-luokkalaisista vastanneista 10,7 %. Kuitenkin 39,4 % vastanneista on kokeillut jotakin tupakkatuotetta vähintään kerran. Päivittäin sähkötupakkaa käyttää 6,6 % vastanneista. Satunnaisempaa tai harvemmin kuin kerran päivässä käyttöä ei ole kysytty. Kirkkonummella vastaavat luvut ovat 10,1 %, 38,7 % sekä 7,2 %. Päivittäin jotakin tupakkatuotetta käyttäviä tai vähintään niitä kerran kokeilleita on Kirkkonummella kouluterveyskyselyn perusteella hieman koko maan keskiarvoa vähemmän. Kuitenkin kirkkonummelainen 8.–9.-luokkalainen käyttää sähkötupakkaa hieman koko maan keskiarvoa useammin. (THL 2023b). Vertailussa Helsinkiin, kirkkonummelainen 8.–9.-luokkalainen käyttää päivittäin jotakin tupakkatuotetta hieman enemmän, Helsingin luvun ollessa koko maan keskiarvoakin selvästi alempi 7,9 %. Helsingissä vähintään kerran jotakin tupakkatuotetta kokeilleiden määrä on 32,7 % vastanneista. Edelleen koko maan keskiarvoa mutta myös Kirkkonummea selvästi vähemmän. Päivittäin sähkötupakkaa käyttäviä on Helsingin vastaajista 6,4 %. (THL 2023c).

Tarkastellessa sähkötupakkaa päivittäin käyttävien määrää, suurin käyttäjämäärä 8.–9.-luokkalaisten keskuudessa löytyy Etelä-Suomen aluehallintoviraston (myöhemmin AVI) toimialueelta. Kun Etelä-Suomen AVI:n alueen käyttäjämäärä on kaikista vastanneista 8,3 % niin toiseksi eniten päivittäin käyttäviä löytyy Lounais-Suomen AVI:n alueelta. Jälkimmäisen käyttäjämäärä on kaikista vastanneista 6,9 %. (THL 2023d).

Sähkötupakan päivittäisiä käyttäjiä löytyy siis eniten Etelä-Suomen alueelta. Etelä-Suomen ja kaantuessa vielä kymmeneen hyvinvointialueeseen voidaan todeta, että suurin päivittäin käyttävien joukko löytyy Itä-Uudenmaan hyvinvointialueelta. Määrä kaikista vastanneista siellä on 11,9 %. Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue, johon Kirkkonummi kuuluu, on kymmenen alueen toiseksi alimmalla käyttäjämäärällä, luvun ollessa 6,8 % kaikista vastaajista. (THL 2023e). Kirkkonummella päivittäin sähkötupakkaa käyttäviä 8.–9.-luokkalaista on Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen keskiarvoa, 7,7 %, vähemmän. Eniten päivittäin käyttäviä löytyy Lohjalta, peräti 12,2 % vastaajista.

Kouluterveyskysely kertoo, että vape on suosituinta 8.–9.-luokkalaisten keskuudessa Etelä-Suomessa mutta ei eniten kuitenkaan pääkaupungissa Helsingissä, mikä voisi olla nopea oletusarvo. Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue on puolestaan Etelä-Suomen AVI:n alueen häntä-

päässä vapea päivittäin käytävien määrässä. Kirkkonummi puolestaan sijoittuu Länsi-Uudenmaan käyttäjämäärässä niin ikään häntäpäähän. Tutkin, miten Veikkolan koulu sijoittuu Kirkkonummen keskiarvoon peilaten.

4 KEHITTÄMISTYÖN MENETELMÄT

Opinnäytetyöni tutkimuksellinen menetelmä on tapaustutkimus ja lähestymistapa hermeneuttinen. Hermeneuttisella menetelmällä pyritään ymmärtämään ja tulkitsemaan ihmisen toimintaa, kulttuuria tai tekstiä sekä selvittämään merkityksiä. Hermeneuttista menetelmää käytetään yleisesti humanistisissa tieteissä ja yhteiskuntatieteissä. Hermeneutiikan näkökulmasta korostetaan tulkintaa ja ymmärrystä. Tutkija pyrkii tulkitsemaan ja ymmärtämään yksilön kokemuksia ja niiden merkityksiä laajemmassa kontekstissa, kuten kulttuurisissa, historiallisissa ja sosiaalisissa ulottuvuuksissa. (Tieteen termipankki 2016.)

Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusote yhdistää puolestaan kaksi erilaista tutkimuslähestymistapaa: fenomenologian ja hermeneutiikan. Tässä tutkimusotteessa pyritään ymmärtämään yksilön kokemuksia ja niiden tulkintaa syvällisesti. Fenomenologian näkökulmasta keskeistä on yksilön kokemusten ja havaintojen tutkiminen sellaisina kuin ne ilmenevät, ilman ennakkoodotuksia tai tulkintoja. Tavoitteena on ymmärtää, miten yksilö kokee ja tulkita maailmaa ympärillään. (mt.) Opinnäyteyössäni pyrin ensisijaisesti ymmärtämään vapen käyttöön liittyvän ajatusmallin nuorten näkökulmasta.

4.1 Aineistonhankintamenetelmät

Kvalitatiivisessa, eli laadullisessa tutkimusmenetelmässä tietoa kerätään ei-numeerisessa muodossa, kuten haastattelujen, havainnoinnin tai dokumenttien avulla. Tämä tutkimusmenetelmä keskittyy ymmärtämään ilmiötä syvällisemmin, tarkastelemalla niiden kontekstia ja merkityksiä. Kvalitatiivinen tutkimus tuottaa laadullista tietoa, joka voidaan analysoida teemojen, kuvauksien ja tulkintojen avulla. Laadullinen tutkimus määrittellään millaiseksi tahansa tiedonkeruiksi, jonka tarkoitus on kuvailla, mutta ei ennustaa. Laadullisten kyselytutkimusten avulla laaditaan usein hypoteesi, jota testataan määrällisen tutkimuksen avulla. (SurveyMonkey 2024.)

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tutkimuksessa tarkasteltavaa ilmiötä tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden näkökulmasta. Ollaan siis kiinnostuneita tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden kokemuksista, ajatuksista ja tunteista. (Puusa & Juuti 2020, jodanto). Opinnäytetyössäni näitä kokemuksia, ajatuksia ja tunteita ilmaisevat oppilashuollon

henkilökunnan jäsenet. Näin saadaan tukea ja syvyyttä oppilailta saatuun kvantitatiiviseen aineistoon.

Induktiivinen menetelmä viittaa lähestymistapaan, jossa tutkimus alkaa havainnoista ja yksittäisistä tapauksista ja siitä johdetaan yleisempiä johtopäätöksiä. Tässä menetelmässä tutkija kerää ensin aineistoa ja havaintoja ja muodostaa sen perusteella yleisempiä säännönmukaisuuksia tai teorioita. Opinnäytetyöni lähtökohdat ovat tämän lähestymistavan pohjalta. Induktiivinen päättely puolestaan on loogisen päättelyn laji, jossa muodostetaan yleisiä johtopäätöksiä tiettyjen havaintojen tai todisteiden perusteella. Se on alhaalta ylöspäin suuntautuva lähestymistapa, jossa tiettyjä tapauksia tai esimerkkejä analysoidaan laajempien yleistysten tai teorioiden johtamiseksi. (Mielenihmeet 2024.)

Induktiivis-deduktiivinen menetelmä edustaa pääosin kahta vastakkaista prosessia: induktiota ja deduktiota. Yhdistämällä näitä kahta lähestymistapaa tutkimuksessa voidaan saavuttaa syvällisempi ymmärrys aiheesta. Induktiivinen prosessi syntyy tiettyjen tapausten tiedoista laajemman tietouden saamiseksi. Deduktiivinen lähestymistapa puolestaan lähtee liikkeelle yleisimmistä teorioista tai hypoteeseista, ja niiden avulla testataan sekä tarkastellaan kerättyä aineistoa. (mt.) Opinnäytetyössäni peilaan tietoperustan tarjoamia laajemman tason tietoja ymmärrykseen, havainnointiin ja aineistoon, joka on saatavilla Veikkolan koulusta.

4.2 Havainnointi

Havainnointi tarkoittaa systemaattista tietojen keruuta ja tieteelliseen työskentelyyn suuntautunutta toimintaa, jossa kohdennamme aistejamme tarkemmin kuin arjen tilanteissa (Puusa & Juuti 2020, luku 8). Havainnointia voi kuitenkin tehdä myös ei-systemaattisesti, eli joustavasti ja väljästi. Havainnoija voi toimia joko havainnointiin nähden osallistuvana tai ei-osallistuvana. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Havainnoinnin etuna on erityisesti autenttisuus eli se, että havainnoimalla on mahdollista päästä seuraamaan todellisia tilanteita reaaliaikaisesti, tässä ja nyt. Minulla oli mahdollisuus havainnoida nuorten puheita ja toimia koulupäivän aikana.

Toimin ei-osallistuvana havainnoitsijana, eli pitäydyin täysin havainnoitsijana. Tein havainnointia vapestä sekä tietoisesti että tilanteen niin tarjotessa. Tietoisesti oleskelin mahdollisim-

man luontevasti käytävillä välitunneilla sekä tunneille odotellessa. Koin, että nuoret eivät tällöin salailleet vapepuheita tai vapetukseen liittyviä toimia niin tarkasti. Työhöni kuuluu myös etsiä eksyneitä oppilaita tai saattaa heitä tunnin aikana sovittuihin tapaamisiin, jolloin käytävillä ja WC-tiloissa pystyi havaitsemaan vapettamiseen liittyvää toimintaa. Käytin havainnointia muuta aineistonkeruuta tukevana menetelmänä. Toisaalta ajatus koko opinnäytetyöni aiheesta kumpusi jo tehdyistä havainnoistani.

Havainnointitekniikkani oli ei-systemaattinen, eli strukturoimaton. Strukturoimatonta havainnointia käytetään silloin, kun halutaan mahdollisimman paljon ja monipuolista ennakkotietoa asiasta. Koska tällaista havainnointia ei voida luokitella etukäteen, hyödynnetään tutkittavan ilmiön teoriaa. (mt.) Oma teoriapohjani muodostui sekä opinnäytetyötäni varten koostamastani tietoperustasta, aiemmista opinnoistani että työkokemuksestani ehkäisevän päihdetyön parissa. Kirjoitin havainnoitejani ylös myös mukanani olevaan muistikirjaan.

4.3 Haastattelut

Haastattelu on yksi yleisesti käytössä oleva tutkimusmenetelmä. Haastattelussa tutkija kerää tietoa haastatteleamalla tutkimukseen osallistuvia henkilöitä. Keräsin tietoa opinnäytetyötäni varten haastatteleamalla oppilashuollon henkilökuntaa. Oletuksena oli, että heiltä löytyisi ajankohtaista tietoa vapevillityksen ympäriltä sekä oppilaiden näkökannasta aiheeseen. Haastattelut voivat olla strukturoituja, puolistrukturoituja tai avoimia, riippuen siitä kuinka tarkkaan kysymykset ja vastausmahdollisuudet on etukäteen määritelty (Näppärä 2017). Päädyin puolistrukturoituun haastatteluun, jossa kysymykset olivat molemmille samat mutta vastaukset perustuvat avoimeen keskusteluun. Kysymykset tarkasti ja hyväksyi koulun rehtori.

Haastattelin sekä Veikkolan koulun kuraattoria että terveydenhoitajaa. Annoin kysymykset luettavaksi etukäteen sekä mahdollisuuden säilyttää kysymykset itsellään niin haluttaessa. Molemmille esittämäni kysymykset olivat:

1. Miten vape/sähkötupakointi näkyy vastaanotollasi? Näkökulma nuoret, huoltajat sekä mahdolliset ammattiryhmäsi tapaamiset.
2. Pyydetäänkö apua (vapesta) eroon pääsemiseksi?
3. Uskalletaanko aiheesta puhua?
4. Minkälaista apua koulussa on (aiheeseen) tarjolla?

5. (Minkälainen on) yleinen asenne vapettamista kohtaan?

Kyseessä oli siis puolistrukturoitu teemahaastattelu, jossa haastattelun keskiössä ovat ennalta määritellyt teemat ja aiheet. Tutkija valitsee teemahaastattelussa etukäteen ne teemat, joita halutaan käsitellä mutta antaa haastateltavalle mahdollisuuden ilmaista ajatuksiaan vapaasti. (Pallonen & Kylmä 2022.) Haastattelin oppilashuollon henkilökuntaa heidän omissa tiloissaan. Kysymykset saivat aikaan monipuolista keskustelua aiheen ympärillä. Nauhoitin haastattelut ja tein muistiinpanoja niiden aikana. Tämän jälkeen litteroin haastattelut. Analysoin vastauksia myöhemmin luvussa 5, tulokset ja analyysi.

4.4 Kysely opetushenkilöstölle

Kysely mielletään usein ensisijaisesti kvantitatiiviseksi eli määrälliseksi menetelmäksi mutta se voi toimia myös kvalitatiivisena eli laadullisena menetelmänä. Koska 7.–9.-luokkien opetushenkilöstöä on Veikkolan koulussa kaikkinsa 34 henkilöä, ei kyselyn vastauksia voi laadukkaasti muuntaa prosenteiksi tai tilastolliseen muotoon. Peilaan saatuja vastauksia tietoperustaan sekä omiin havainnoituihini. Lisäksi kyselyssä oli myös avoimen vastauksen mahdollisuus, mitä voidaan tulkita laadullisen menetelmän kautta.

Kysymykset liittyivät oppilaiden WC-käynteihin tunnin aikana sekä niiden käyntien seuraamis- mahdollisuuksiin. Yläkoulun opettajilta kysyttiin seuraavaa:

1. Pystyn opetustuntini aikana seuraamaan, kuinka monta oppilasta on samaan aikaan WC:ssä
2. Pystyn opetustuntini aikana seuraamaan, kuinka kauan kukin WC-kävijä on pois tunnilta
3. Uskon, että tunnin aikainen WC-käynti liittyy vapeen/vapettamiseen
4. Onko sinulla toiveita tai vinkkejä vapettamisen ehkäisyyn koulun sisätiloissa?

Vastausvaihtoehdot kolmeen ensimmäiseen kysymykseen oli: Kyllä pystyn, en oikein, toisinaan, en osaa sanoa. Viimeiseen kysymykseen oli avoimen vastauksen mahdollisuus eli tekstikenttä. Analysoin vastauksia myöhemmin luvussa 5, tulokset ja analyysi.

4.5 Määrällinen menetelmä

Kvantitatiivisessa, eli määrällisessä tutkimusmenetelmässä tietoa kerätään numeerisessa muodossa ja analysoinnissa käytetään tilastollisia menetelmiä. Tämä tutkimusmenetelmä keskittyy mittaamaan ilmiöitä ja tekemään yleistyksiä suuremmasta populaatiosta. Määrällistä tutkimusta käytetään useimmiten vahvistamaan tai kumoamaan ennalta määrätty hypoteesi. (SurveyMonkey 2024b.)

Määrällisen tutkimuksen aineisto on määrällisen tutkimuksen ominaisuutensa vuoksi usein määrällisesti runsaampaa mutta laadullisesti homogeenisempää kuin laadullisessa tutkimuksessa. Määrällisen tutkimuksen teossa voidaan käyttää osin samoja aineistonkeruumenetelmiä kuin laadullisessa tutkimuksessa. Tyypillisiä määrällisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmiä ovat lomakekysely, internet-kysely, strukturoitu haastattelu ja systemaattinen havainnointi. (Leinonen 2019.)

Opinnäytetyöni hypoteesi oli, että moni yläkouluikäinen on joko kokeillut tai tietää jonkun, joka on kokeillut tai käyttää vapea. Yksi työni lähtökohtainen oletus oli, että nuoret kokevat vapettamisen muita tupakkatuotteiden käyttöä terveellisempänä tai ei ainakaan kovin haitallisena terveydelle. Mielenkiintoni kohde myös oli, että löytyykö joltain kyselyn taholta uusia ajatuksia tai keinoja villityksen vähentämiseen. Toisaalta kiinnosti, että haluavatko nuoret apua vapettamisen lopettamiseen. Näihin pohdintoihini toivoin saavani osviittaa avoimien kysymysten vastauksista sekä haastatteluista.

4.6 Kysely yläkoululaisille

Margit Mannila (2021) kirjoittaa Vaasan ammattikorkeakoulun verkkolehdestä, että Case Study eli tapaustutkimus, on tutkimusta, jossa keskitytään nimensä mukaisesti johonkin yksittäiseen tai muutamaankin yksittäiseen tapaukseen (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Lähtökohtana on, että kohdetta tutkitaan monipuolisesti erilaisia tutkimustapoja hyödyntäen. Tutkimuskohteena olevat Veikkolan koulun yläkoululaiset oli helpointa tavoittaa kyselyllä. Oppilashuollon henkilöstön haastatteluilla, omalla havainnoinnilla, opetushenkilöstön kyselyllä ja yläkoululaisten kyselyllä saatiin vapen käyttöön liittyviä näkökulmia useista eri suunnista. Yläkoululaisten kysely tarjosi opinnäytetyöhöni kvantitatiivisen, eli määrällisen aineiston. Avoin kysymys toi kyselyyn myös laadullista näkökulmaa.

Tein kyselyn (Liite 1) Webropol -kyselyohjelmalla. Kyselyssä oli viisi erilaista sääntöä vastausten perusteella. Mikäli oppilas ei ollut edes kokeillut vapea, päättyi hänen kyselynsä neljän ensimmäisen kysymyksen jälkeen. Kaikilta kysyttiin joka tapauksessa mielipide vapen terveysvaikutuksista. Kysely eteni niin, että vapea käyttävät saivat vastata kokonaisuudessaan 15 kysymykseen. Aikaa kyselyn täyttämiseen meni 1–2 minuuttia, jolloin oppilaat eivät voineet tilanteessa päätellä, että kirjoittaako joku selvästi pidempään kuin toinen ja näin olisi jäänyt kiinni vapen käyttämisestä.

Kyselyyn vastattiin viikoittaisessa, 15 minuutin pituisessa luokanohjaajan vartissa. Olin tehnyt kyselytilannetta varten taululle heijastettavan tiedoksiannon siitä, mitä kysely koskee ja kuka minä olen. Tiedoksiannossa luki, kuten myös aiemmin vanhemmille menneessä viestissä, että vastaaminen ei ole pakollista. 347:stä yläkoulun oppilaasta kyselyyn vastasi 273 eli n. 79 % otoksesta. Vastaajamäärä oli siis erittäin hyvä ja tulokset täten yleistettävissä. Analysoin vastauksia myöhemmin luvussa 5, tulokset ja analyysi.

5 TULOKSET JA ANALYYSI

Temaattinen analyysi on yleinen menetelmä laadullisessa tutkimuksessa, jossa pyritään tunnistamaan, analysoimaan ja raportoimaan keskeisiä teemoja tai kuvioita tutkimusaineistosta. Teehoitotutkimuksessa aineistosta nostetaan esiin tutkimustehtävän kannalta keskeisiä asiakokonaisuuksia ja usein esiintyviä tyypillisiä piirteitä (Juhila, 2021). Tämä menetelmä auttaa tutkijoita ymmärtämään paremmin aineiston sisältöä ja löytämään merkittäviä näkökulmia tutkittavaan ilmiöön. Temaattisessa analyysissä tutkija käy läpi tutkimusaineiston systemaattisesti ja tunnistaa toistuvia teemoja, käsitteitä tai kuvioita. Nämä teemat voivat olla joko ennalta määriteltyjä tai ne voivat nousta esiin aineistosta induktiivisesti. Analyysin avulla pyritään löytämään yhteisiä piirteitä ja merkityksiä aineistosta, jotka auttavat vastaamaan tutkimuskysymyksiin tai tavoitteisiin. (mt.)

5.1 Haastattelujen antia

Haastattelun ensimmäisenä Veikkolan koulun terveydenhoitajaa, Heljä Telarantaa. Telaranta kertoo, että tupakkatuotteissa nuuskan käyttö vaikuttaisi vähentyneen ja viime vuosina on yleistynyt nikotiinipussit sekä vape. Vastaava ongelma tuntuisi olevan laajemminkin kouluterveyshuolloissa, kun keskustelua käydään kollegojen kanssa. Vapen käyttäminen sisätiloissa on helppoa, kun vapettamisesta ei jää tupakalle tunnusomaista hajua eikä sen käyttöön tarvita tulta. Eniten nuorilla tuntuisi olevan käytössä kertakäyttöisiä vapeja, Telaranta kertoo.

Nuorista seitsemäsluokkalaiset kieltävät vapen käytön järjestäen. Pelkona tuntuu olevan, että koulusta soitetaan kotiin tästä aiheesta. Kahdeksäsluokkalaiset ovat avoimempia vapen käytöstä ja yhdeksäsluokkalaiset pohtivat aihetta jo monipuolisemmin myös terveysnäkökulmasta. Nuoret ovat myös jonkin verran huolissaan velkaantumisesta, sanoo Telaranta.

Huoltajat ottavat yhteyttä aiheen tiimoilta melko harvoin, Telaranta pohtii. Huoltajien huolenaihe tuntuisi olevan se, että vapen käytön ympärille on rakentunut kiusaamista ja kiristämistä. Huoltajat myös toisaalta tiedustelevat, että kuka tai ketkä vapea heidän omalle lapselleen myy mutta myös tekevät jonkin verran ilmiäntöjä myyjistä. Telaranta kertoo, että Veikkolan koulussa on tällä hetkellä tunnistettu kaksi varmaa myyjää.

Fyysisiä oireita vapen käytöstä ei Telarannan mukaan vielä juurikaan ole näkynyt. Nikotiiniriippuvuus on kuitenkin tunnistettu nuorten kanssa keskusteluissa. Nuori harvoin pyytää apua tupakkatuotteesta eroon pääsemiseksi. Koulussa olisi tarjolla ensisijaisesti motivoivaa keskusteluapua mutta myös ajanvaraus lääkärille tarvittaessa.

Veikkolan koulun kuraattori, Hannele Mollberg, on terveydenhoitajan kanssa pitkälti samoilla linjoilla. Mollberg kertoo, että kuraattorin vastaanotolla vapen käyttö saattaa tulla esiin esim. sivulauseessa, mutta vape on harvoin ensisijainen syy tulla hänen vastaanotolleen. Jatkokysymyksiä esittäessä, nuoret kyllä sitten uskaltavat aiheesta puhua. Erään seitsemäsluokkalaisten huolenaiheena oli, että kaikki hänen rahansa tuhlaantuvat vapeen. Sama oppilas ei haluaisi käyttää vapea mutta pelkää olevansa koukussa siihen. Osa nuorista kertoo myös, että ei olisi halunnut aloittaa vapen käyttöä mutta kaverit painostavat. Yleinen asenne vapea kohtaan tuntuisi kuitenkin olevan melko vapaa eikä vapettamista nuorten puheissa koeta yhtä haitalliseksi kuin esim. tupakointia, kertoo Mollberg.

Huoltajilta tulee jonkin verran yhteydenottoja oman lapsen vapettamisesta. Mollbergin mukaan huoltajien mielestä ongelma tuntuisi pitkälti olevan vain koulussa, ei niinkään nuoren vapaa-ajalla. Mollberg kokee, että ongelmaa ulkoistetaan, eikä huoltaja esim. uskalla tutkia nuorten tavaroita tai huonetta. Nuorille annetaan ehkä hieman liikaa päätäntävaltaa tässä asiassa, pohtii Mollberg. Myös kuraattorin puoleen voi kääntyä, jos haluaa motivaatiokeskustelua vapen tai minkä tahansa päihteen käytön lopettamiseksi. Haastavimmissa tapauksissa on mahdollista ohjata nuori jopa päihdepalveluiden äärelle.

Sekä terveydenhoitaja että kuraattori ovat molemmat tietoisia siitä, että Veikkolan koulussa nuorimmat tunnistetut vapen käyttäjät ovat neljäsluokkalaisia. Huoli on tietenkin suuri näin nuorena vapettamisen aloittaneista. Mollberg pohtii, että valuuko vape-tuotteet neljäsluokalaisille esim. isompien sisarusten kautta. Nuorten itsensä kertomaa kuitenkin on, että somessa voi sopia vapen ostosta anonyymisti (luvussa 3.6 viitattu Snapchatiin ja Telegramiin). Tällöin anonyymi, yleensä vanhempi nuori, tuo vape-tuotteita sovitusti Veikkolaan. Nuorten kertomaa on, että myyjä tulee bussilla Espoon suunnasta ja lähtee pian myyntitilaisuuden jälkeen takaisin bussilla Espoon suuntaan.

5.2 Yläkoululaisten vastaukset

Kyselyyn (viittaus lukuun 6.2) vastanneista Veikkolan yläkoululaisista 8 % (22) kertoo käyttävänsä tai käyttäneensä vapea viimeisen lukuvuoden (2023–2024) aikana. Vapea kokeilleiden mutta ei käyttävien määrä oli puolestaan 13 % (34). 273:sta vastanneesta 56 oppilasta oli siis vähintäänkin kokeillut vapea. Kun vastanneista yli viidesosa on vähintään kokeillut vapea, voidaan puhua jo ilmiöstä. Kouluterveyskyselyn (THL 2023b) mukaan päivittäin sähkötupakkaa käyttäneiden 8–9-luokkalaisten osuus Kirkkonummella oli 7,2 %. Veikkolan koulun vapea päivittäin käyttävien osuus on noin puolet kaikista käyttäjistä. Prosentteihin muunnettuna siis noin 4 % kaikista vapea käyttävistä. Luku jää selvästi alle Kirkkonummen kokonaisluvun mutta toisaalta kaikkia käyttäviä on 8 %, jolloin voidaan tulkita Veikkolan koulun tilanteen olevan yhteneväinen muiden Kirkkonummen verrokkikoulujen kanssa.

77 % vastaajista pitää vapea yhtä haitallisena terveydelle kuin muitakin tupakkatuotteita. 13 % (34) kokee vapen haitalliseksi mutta ei niin haitalliseksi kuin muut tupakkatuotteet. Vastaavasti 3 % (9) vastanneista ei koe vapea kovinkaan tai lainkaan haitallisena terveydelle. Tutkimuksen kohteena ollut asenne vapettamista kohtaan on siis terveystieteiden näkökulmasta ongelmallinen. Pelko siitä, että vape koetaan terveellisemmäksi vaihtoehdoksi kuin muut tupakkatuotteet, näyttäisi olevan ainakin osin todellista. Merkittävää myös on, että 7 % (19) vastaajista ei osaa sanoa, onko vape yhtä haitallista kuin muut tupakkatuotteet.

34:stä vapea kokeilleesta mutta ei käyttöä jatkaneesta 28 vastasi kysymykseen, että miksi kokeili ja miksei puolestaan jatkanut käyttöä. Lähes puolet vastauksista oli ”en mä tiedä” tai ”muuten vaan” -tyyppisiä vastauksia. Viisi vastanneista kertoi ryhmäpaineesta tai siitä, että kaveri tarjosi. Yksittäisiä vastauksia puolestaan oli: ”Sattuu kurkkuun kun testasin ja ei ollut mitään iloa siitä” sekä ”En halua että keuhkoni ovat täynnä vesimeloni jäävuorta.”. Yksi vastanneista kertoi, että ”Kokeilin ryhmäpaineen takia ja en jatkanut koska en halua pilata keuhkoja”.

Vapea käyttävistä 27,3 % (6) kertoo aloittaneensa käytön alle 12-vuotiaana. Alle 12-vuotias on alakoululainen ja useimmat tämän ikäisistä 5. luokalla tai alaspäin. Vastaukset ovat hieman ristiriidassa Veikkolan koulun 4–6-luokan opettajien vastauksiin siitä olettavatko he tunninai-kaisten WC-käyntien liittyvän vapettamiseen. Kyselyyn vastanneista opettajista kaikki (7) ilmoittivat, ettei tunninai-kaiset WC-käynnit liity vapettamiseen juuri koskaan. Kuraattori ja ter-

veydenhoitaja molemmat kertoivat, että vapettamista on Veikkolan koulussa tavattu jo neljäs-luokkalaisilla, joten joko ko. oppilaat käyttävät vapea vain vapaa-ajallaan tai heidän vapetta-mista ei ole koulun aikana pystytty tunnistamaan. Nelosluokkaa opettava opettaja kuitenkin kertoo, että vapettaminen on noussut puheenaiheeksi oppilaiden puolelta ja valistusta sen puit-teissa olisi tärkeää tarjota.

Vapea käyttävistä vastaajista suurin osa (7) on aloittanut vapettamisen 13-vuotiaana. Tämä ikä viittaa pääsääntöisesti seitsemäsluokkalaiseen. 12-vuotiaana kertoo aloittaneensa 3 oppilasta, 14-vuotiaana 4 oppilasta ja 15-vuotiaana 2 oppilasta. Vastaukset indikoivat siihen, että riski vapettamisen aloittamiseen on suurimmillaan yläkouluun siirryttäessä. 16-vuotiaana, eli pää-sääntöisesti yhdeksäsluokkalaisena ei kertonut aloittaneensa yksikään.

Noin viidesosa vapea käyttävistä vastaajista kertoi käyttävänsä vapea vain koulussa. Kun huol-tajilta tuleva viesti on ollut se, että ongelma esiintyy lähinnä koulussa, voidaan todeta, että suu-rin osa käyttäjistä vapettaa myös vapaa-ajallaan. Selvästi yli puolet vapettajista käyttää laittees-saan myös nikotiinia. Täysin eri mieltä väittämän kanssa on vain yksi seitsemästä oppilaasta. Näin ollen suurin osa nuorilla olevista vapeista on laittomia alle 18-vuotiaalle. Vain noin kol-masosa vapettajista kokee olevansa koukussa nikotiiniin. Täysin eri mieltä aiheesta on vajaa puolet vapettajista. Vajaa viidennes vapettajista haluaisi lopettaa mutta ei kehtaa tai kokee ka-veripainetta asian suhteen. Suurin osa vastaajista vapettaa siis täysin omasta tahdostaan.

Suurin osa nuorista, reilusti yli kolmannes, kertoo käyttävänsä kertakäyttövapeja. Hieman yli kolmanneksella on kyselyn mukaan oma, akkukäyttöinen vape. Vajaa viidennes käyttäjistä ker-too saavansa hatseja kaverin vapestä. Kaikkia käyttötapoja on siis Veikkolan koulussa käytössä. Suurin osa, 9/10, käyttäjistä kokee, että vapea (makunesteitä, hatseja ja laitteita) on helppo saada. Yhteiskunnalla ei siis toistaiseksi ole tarvittavia keinoja ja/tai resursseja estää tehok-kaasti vapen käyttöä alaikäisten kohdalla.

Vapea käyttävistä 18 vastasi, miten tai mistä hankkivat vape-tuotteensa. Sosiaalisen median kanavista mainittiin Snapchat, Telegram ja Instagram mutta myös paikallinen ruokakauppa ni-mettiin hankintapisteeksi. Kolme vastaajaa mainitsi plugit, joilla urbaanin sanakirjan mukaan viitataan huumeiden välittäjään. Kolme vastaajaa puolestaan kertoi hankkivansa vapea kave-reilta ja yksi mainitsi lisäksi oman isänsä. Myyjänä tiedossa oleva yhdeksäsluokkalainen poika mainittiin jälleen nimeltä. Yksi vastaajista kertoi hankkivansa vape-tuotteensa Virosta. Keinoja

on siis monia ja kuten aiemmin todettiin, nuoret kokevat vape-tuotteiden hankkimisen pääsääntöisesti helpoksi.

Reilu kolmannes vapea käyttävistä nuorista kertoo rahaa kuluvan yli 30 euroa kuussa. Vajaa puolet käyttää vapettamiseen 10–30 euroa kuussa. Keskimääräinen viikkoraha on omien kyselyideni perusteella yläkouluikäisillä 5–10 euroa, joten voidaan päätellä, että suurin osa vapea käyttävän nuoren rahoista kuluu vapettamiseen. Tällä tavoin myös velkaantuminen tapahtuu helposti, mikäli nuori käyttää rahojaan muuhunkin kuin vapettamiseen. Vajaa viidennes vastaajista käyttää vapeen alle 10 euroa kuussa.

Suurin osa, 7/10, vastanneista kertoo, ettei ole velkaa vapen käytöstä kenellekään. Vajaa viidennes kertoo olevansa velkaa vapeen liittyvissä aiheissa. Kaksi vastaajista kertoo joskus ostavansa vapea velaksi muttei ole kyselyhetkellä kenellekään velkaa. 4/5 velkaa olevista nuorista kertoo, että velkaantuminen aiheuttaa ongelmia. Yksi kertoo, että ongelmia on joskus ollut mutta hän on saanut asian joko sovittua tai velan lopulta maksettua.

Kun kysyin, minkälaisia ongelmia velkaantumisesta on seurannut, sain seuraavanlaisia vastauksia: ”Saanu turpaan”, ”Minut tapetaan”, ”Yhdeksäsluokkalainen (nimi mainittu) poika hakkaa”, ”Pistettiin polville ja annoin päätä”, ” On uhkailtu jos ei maksa velkoja tai anna hatsia (eli vetää vapea)”, ”Minut hakattiin ihan verille kun olin 60 centtiä velkaa murtui käsi hiusmurtuma varpaaseen, ja vasen kives hiertyi että alkää olko velkaa”. Ottaen huomioon, että nuorten kirjoituksissa voi olla liioittelua tai tarkoituksellista vitsikkyyttä, on selvää, että väkivallalla on vähintään uhkailtu myös Veikkolan koulussa.

5.3 Yläkoulun opettajien vastaukset

Yläkoulun opettajilta kysyttiin, miten he pystyvät seuraamaan oppilaiden tunninaikaisia WC-käyntejä. Vähän vajaa puolet (6) vastanneista kertoi pystyvänsä seuraamaan kaikki tunninai- kaiset WC-käynnit. Ei oikein tai toisinaan vastasi puolestaan puolet opettajista. Yksi vastasi, ettei osaa sanoa. Vähän vajaa puolet (6) vastanneista pystyi niin ikään seuraamaan, kuinka kauan kukin oppilas WC-käynnillään viipyi. Koska lukumäärä on sama kuin ensimmäisessä kysymyksessä myöntävästi vastanneilla, voidaan olettaa, että ne opettajat, jotka pystyvät seuraamaan keitä oppilaita tunnin aikana WC:ssä käy, pystyvät myös seuraamaan WC-käyntien

keston. Näissä tapauksissa oppilaan pidempiaikainen poissaolo huomataan ja epäily vapen käytöstä voi olla perusteltua. En oikein ja toisinaan vastasi yli puolet (8) opettajista. Tämä korreloi myös omiin havaintoihini. Tunnin aikana olen nähnyt tiettyjä oppilaita sekä käyvän että viipyvän WC:ssä pitkiä aikoja. Toisinaan käynnistä on vain jäänyt käytävälle leijailemaan hyvin voimakas ja imelä tuoksu, mikä viittaa vapettamiseen.

Suurin osa (13) opettajista uskoo, että tunninaikaiset WC-käynnit liittyvät vapettamiseen ainakin toisinaan. Vain yksi on sitä mieltä, ettei vapettaminen liity käynteihin juuri koskaan. Kun kysyin ideoita tai toiveita vapettamisen ehkäisyyn koulun tiloissa, vain kaksi opettajaa vastasi. Toinen ehdotti jonkinlaisia hälyttimiä vessoihin. Tutkiessani erilaisia hälyttimiä, vaikuttaa siltä, ettei tällä hetkellä ole markkinoilla vapen höyryyn tehokkaasti reagoivia laitteita. Toinen vastanneista kertoo, että pystyy valvomaan omien oppilaidensa WC-käyntejä ja käynnin pitkittyessä hän lähtee tarvittaessa etsimään oppilasta. Hän kertoo, että koulun tasolla on pyritty kieltämään tuntien aikaisia WC-käyntejä mutta aina kieltäminen ei ole perusteltua. Joskus esim. tuntien tauottaminen, kuukautishygienia tai ahdistus voi olla perusteltu syy päästää oppilas vessaan kesken tunnin. Sama opettaja toivoo lisää valvontaa, valistusta sekä yhteistyötä huoltajien kanssa.

6 YHTEENVETO

6.1 Loppupäätelmät

Sain vastaukset tutkimuskysymyksiini ja pääosin luvussa yksi esitetyt ennalta asetetut oletukset vahvistuivat. Ilmiöstä tai villityksestä voidaan puhua, kun 21 % vastaajista on vähintään kokeillut vapen käyttöä. Yksilötasolla 56 nuorta 273:sta on melko suuri määrä. Säännöllisesti käyttäviä on kuitenkin vain 22, mikä suhteutettuna muihin Kirkkonummen kouluihin jäi keskiarvoa pienemmäksi määräksi. Asenne vapea kohtaan oli ainakin osin pelätynlainen, kun 16 % kaikista vastanneista ei pitänyt vapea yhtä haitallisena kuin muita tupakkatuotteita tai ei pitänyt vapea lainkaan haitallisena.

Fyysisiä oireita vapen käytöstä ei kuraattori tai terveydenhoitaja ollut havainnut tai kuullut olevan. Kehittämistyöni mukaan riski fyysisille oireille kuitenkin on olemassa ja asiantuntijoilla on pelko, että tämän hetken nuoret ovat koekaniineja tupakkateollisuudelle. Apua vapestä irti pääsemiseksi ei ole nuorten puolelta pyydetty. Tätä selittää varmasti käyttäjien oma, vapaaksi kuvattu asenne vapettamiseen sekä toiminnan vapaaehtoisuuteen perustuminen. Enemmistö nuorista ei myöskään kokenut olevansa koukussa nikotiiniin, jolloin myöskään apua ei varmasti koeta tarvittavan. Sähkötupakkaa käyttävillä on kuitenkin havaittu yhtä voimakasta nikotiiniriippuvuutta kuin savukkeita polttavilla, joten voidaan olettaa, että suuri osa vapettajista on myös addiktoitunut nikotiiniin. Sähkösavukkeita imetään noin kaksi kertaa pidempään ja höyryä pidetään keuhkoissa pidempään kuin poltettavan savukkeen savua. Yhdellä vapettamiskerralla nikotiinimäärä voi siis nousta korkeammaksi kuin poltettaessa savuketta. (Aro 2022.)

Lieveilmiöitä tuli esiin jonkin verran. Velkaantuminen ja ainakin väkivallan uhka velkoja perittäessä oli vastausten mukaan todellista. Vastauksista ei täysin käynyt ilmi, oliko velkaantuminen ja väkivallan uhka tapahtunut vain koulussa vai liittyikö siihen ulkopuolisia henkilöitä. Yksi nimi myyjänä ja uhkailijana kuitenkin toistui ja se henkilö on koulun oma oppilas. Kuraattorin ja terveydenhoitajan tietojen mukaan varmoja myyjiä on koulussa ollut kaksi.

6.2 Pohdinta

Opinnäytetyöni osoitti, että tarve kohdennetusti sähkötupakoinnista valistamiseen on olemassa. Tällä hetkellä peruskouluikäiset ovat vaikutusalttiita tupakkateollisuuden kohtalaisen suoraviivaisesti nuoriin kohdistuvan markkinoinnin äärellä. Tietoa vapettamisesta joutui keräämään hyvin repaleisista tiedonlähteistä, mikä alleviivaa sitä, että tutkittua tietoa on vielä kovin vähän. Lähteistä moni oli uutisia ja artikkeleita, joissa huoli etenkin nuorten vapettamisesta oli suuri. Moni asiantuntija kertoo vapettamisen riskeistä ja kirjoitusten takaa paistaa valtava huoli sekä tarve tutkia nopeasti lisää. Ennen kuin etenkin pitkäaikaistutkimuksia saadaan tehtyä, olisi hyvin tärkeää sisällyttää vapettamisen riskit ja haitat erillisenä osiona nuorten päihdekasvatukseen. Koska kyseessä on tämän hetken ja mahdollisesti kasvava ilmiö, voisi vapelle pyhittää aivan omia valistustunteja ja/tai teemaviikkoja. Etenkin yläkouluun siirtyvillä on suuri tarve kuulua teini-ikäisten ja nuorison joukkoon, jolloin aika monenlaisille houkutuksille on otollinen. Syyslukukauden alkupuolella voisi olla vapeen liittyvä valistusviikko ja/tai teematunti aiheesta. Toki nuorten trendien muuttuessa aihe voi ja pitääkin muuttua sen mukaisesti.

Lähteiden vähäisyyden vuoksi tuli tietoperustaa kirjoittaessani pohdittua, että valitsinko sittenkin hieman liian haastavan opinnäytetyön aiheen. Toisaalta oma kiinnostukseni kohde nuorten vapen käyttöä kohtaan on vahva. Minua kiinnostaa ilmiöt, joita yhteiskunta ei ole osannut ennustaa tai niihin ei ole pystytty tarttumaan ajoissa. Päädyin myös siihen, että olen omalta osaltani kantanut korteni kekoon, kun olen etsinyt ja yhdistellyt hajallaan olevaa tietoa vapettamisesta, siihen liittyvistä riskeistä ja haitoista, vaikeudesta puuttua nuorten käyttöön sekä löytänyt myös täysin päinvastaista tietoa tai uskomusta vapen käytöstä. Kun vastakkain ovat emerita-professori ja höyryttelijät ry, olen itse kuitenkin taipuvainen uskomaan ensimmäistä.

Kävin ennen opinnäytetyöni aloittamista läpi ammattikorkeakoulujen eettiset ohjeet. Selvitin esteellisyyteni ja perehdyin kehittämistyöni aiheeseen perinpohjaisesti. Selvitin, täytyykö työtäni varten tehdä eettinen ennakkoarviointi. Vaikka kehittämistyöni kohteena oli osin alle 15-vuotiaita nuoria, ei heidän henkilöllisyytensä pystytäkään kohdentamaan missään vaiheessa. Yläkoululaisille tehty kysely oli anonymi ja kyselyn alussa sekä luokan taululle heijastetussa tiedoksiannossa korostettiin vastaamisen olevan vapaaehtoista. Ennen kyselyn teettämistä, lähetin yläkoululaisten huoltajille viestin, jossa kerroin opinnäytetyöstäni sekä tulevasta kyselystä. Korostin viestissäni, että kysely on anonymi ja vastaaminen vapaaehtoista.

Opinnäytetyöni tilaajan kanssa allekirjoitettiin sekä tutkimuslupa että yhteistyösopimus. Opinnäytetyöni ohjaajan kanssa käytiin lisäksi vielä läpi työn kokonaiskulkua. Esittelin ohjaajalleni mm. aineistohallinta- sekä opinnäytetyösuunnitelmani. Sitouduin aineiston tietoturvalliseen käsittelyyn sekä tallentamiseen. Tuhoan kyselyiden ja haastattelujen alkuperäiset vastaustiedot sekä omalta koneeltani että Humakin pilvitallennuspaikasta heti opinnäytetyöni arvioimisen jälkeen. Opinnäytetyöni on julkinen ja siitä esiin noussutta tietoa sekä kampanjaideaa saa vapaasti hyödyntää vapettamisen ehkäisytahtoon, että tiedon jakamiseen nuorten keskuudessa.

6.3 Tilaajan palaute ja tuotos

Työn tilaaja, Veikkolan koulu, edustajanaan rehtori Jussi Roms, oli tyytyväinen työn antiin. Tulokset vahvistivat sen, mikä käytävillä ja muualla opetustiloissa oli havaittavissa. Roms kertoi opinnäytetyötä lukiessaan pohtineensa, että yhteistyötä huoltajien kanssa olisi tarpeen vielä tiivistää. Koulusta voitaisiin olla rohkeammin yhteydessä kotiin, kun vapettamiseen liittyvää toimintaa havaitaan. Muutenkin kodin ja koulun välistä yhteistyötä on tärkeää tiivistää, jotta koulua ei nähtäisi irrallisena ja jopa nuoren pääasiallisena kasvatusympäristönä. Roms jäi myös pohtimaan, että mistä syystä esim. neljäsluokkalaisten vapen kokeilu tai käyttö jää koulussa havaitsematta. Huolta puolestaan herättää se, että osa nuorista kirjoitti vastauksissaan plugeista, eli huumeiden välittäjistä. Tämä saattaa viitata siihen, että Veikkolassakin esiintyy huumauserikollisuutta. Olimme samaa mieltä siitä, että lisävalistus kohdennetusti vapen käytön suhteen olisi tärkeää. Sovimme, että alan valmistella kampanjaa vapettamisen ehkäisemiseksi sekä tiedon levittämiseksi. Kampanja suunnataan yläkouluikäisille mutta tietoiskuja voi halutessaan omille luokilleen esittää myös 4–6-luokkalaisten opettajat.

Kampanja voisi pitää sisällään tietoiskumaisen yhteenvedon opinnäytetyöni tuloksista, lähinnä vapettamisen riskeihin keskittyen, Kahoot -visailun vapestä, Fressiksen ja mahdollisesti muiden ehkäisevää päihdetyötä tekevien tahojen julkaisemia julisteita seinillä, sekä tietoiskuja WC-tiloihin. Jälkimmäiset varmasti lähtevät aika pian pois seinistä nuorten toimesta, mutta toiminta vahvistaisi kuitenkin valistuskampanjaa. Yläkoululaisille tietoiskut ja Kahoot -visailun esittää luokanohjaaja minun valmistamien materiaalien mukaisesti.

Osa opettajista ilmaisi tarpeen tiukempaan WC:ssä käymisen valvontaan. Resurssit ovat monissa kouluissa tiukoilla, joten esim. tunninaikaiset käytävävalvojat – toimivasta ajatuksesta huolimatta – eivät varmasti tule kysymykseen. Voisiko huoltajia tai muita vapaaehtoisia pyytää avuksi ainakin muutaman viikon ajaksi tai satunnaisesti? Tai voisiko oppilaskunnan jäseniä käyttää kampanjanomaisesti muistuttamassa liian pitkistä tai yhteisistä WC-käynneistä?

Syöpäjärjestöt (2024) tekevät yhteistyötä mm. Palloliiton kanssa nuorten nikotiinituotteiden käytön vähentämiseksi. Tiedossani myös on, että Syöpäjärjestöt yrittää kerätä tietoa vapen terveyshaitoista sekä käytön laajuudesta, jotta he pystyisivät ehdottamaan lakimuutosta myös nikotiinittomien sähkösavukkeiden hallussapitoon alaikäisten kohdalla. Laki kömmähtää tällä hetkellä, kun alaikäiset saavat pitää hallussaan nikotiinittomia vape-laitteita. Valvontakin on siis tällä hetkellä vielä hyvin vaikeaa. Liikehdintää etenkin nuorten vapen käytön estämiseksi kuitenkin on. Nähtäväksi jää, mikä taho siihen pystyy ja kuinka pian saadaan voimaan laki, jolla lasten ja nuorten vapen käyttöä voidaan tehokkaasti valvoa ja ehkäistä.

LÄHTEET

- Antila, Markus 2023. Yle. Uutinen ”Moni ajattelee lyövänsä rahoiksi sähkötupakkaa diilamaalla, mutta voikin joutua itse rikoksen uhriksi – nuorimmat myyjät 8-vuotiaita”. Viitattu 2.7.2024. <https://yle.fi/a/74-20057841>
- Aro, Miia 2022. Duodecim. Terveyskirjasto. Päihteet ja tupakka. Sähkösavukkeet, sähkötupakka. Viitattu 10.7.2024. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01164>
- Grahn-Laasonen, Sanni 2024. Vapet pois alaikäisiltä, sanoo sosiaaliturvaministeri Sanni Grahn-Laasonen. Yle 20.1.2024. Viitattu 11.7.2024. <https://yle.fi/a/74-20070437>
- Duodecim 2007. Numero 7. Tupakointi, nikotiiniriippuvuus ja vieroitushoidot. Viitattu 20.2.2024. <https://www.duodecimlehti.fi/duo96400>
- Duodecim 2017. Numero 21. Nuorten nikotiinituotteiden käyttö. Viitattu 20.2.2024. <https://www.duodecimlehti.fi/duo13977>
- Ehyt ry 2024. Sähkösavukkeet. Viitattu 15.7.2024. <https://ehyt.fi/paihde-peli-info/nikotiinituotteet/sahkosavukkeet/>
- Eurooppalainen syöväntorjuntaohjeisto 2024. 12 tapaa. Tupakka. Viitattu 20.2.2024. <https://cancer-code-europe.iarc.fr/index.php/fi/12-tapaa/tupakka/1629-mitae-ovat-saehkoe-savukkeet-saehkoetupakat>
- Fressis 2017. Kysy asiantuntijalta. Popcorn-keuhkot. Viitattu 10.7.2024. <https://www.fressis.fi/artikkeli/mita-tarkoittaa-popcorn-keuhkot/>
- Happyjuice 2024. Mikä on paras sähkötupakkamaku? Viitattu 15.7.2024. <https://happyjuice.eu/>
- Heikkinen, Anna Maria 2023. Tupakan puuttuminen ei tee nikotiinipusseista viattomia: tällaisia seurauksia niillä on suun terveydelle. Yle 21.8.2023. Viitattu 20.2.2024. <https://yle.fi/a/74-20045361>
- Humak 2024. Yhteisöjen kehittäjä – neljä suuntautumisvaihtoehtoa. Viitattu 3.7.2024. <https://www.humak.fi/koulutus/yhteisopedagogi-amk/>
- Juhila, Kirsi 2021. Teemoittelu. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>>. Viitattu 3.7.2024. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/>
- Kannussaari, Kim 2023. Yle. Nuoret. Pikkukunnan koulusta löytyi ”kannabisvapea”, ja rehtori huolestui – aikuiset ilmiöstä ihan pihalla. Viitattu 15.9.2024. <https://yle.fi/a/74-20065753>
- Kolehmainen, Marjo 2019. Humanistinen Ammattikorkeakoulu. Nuorisotyö koulussa. Viitattu 6.6.2024. <https://www.humak.fi/blogit/26821/>
- Leinonen, Rita 2019. Spoken. Määrällisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmät. Viitattu 17.7.2024. <https://spoken.fi/maarallisen-tutkimuksen-aineistonkeruumenetelmät/>

- Mannila, Margit 2021. Energiaa. Vaasan ammattikorkeakoulun verkkolehti. Tapaustutkimus eli Case Study. Viitattu 18.7.2024. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021092246905>
- Mielenihmeet 2024. Mitä eri tieteellisiä menetelmiä on olemassa? Viitattu 16.7.2024. <https://mielenihmeet.fi/mita-eri-tieteellisia-menetelmia-on-olemassa/>
- Mäkinen-Önsoy, Katariina 2023. Turun Seutusanomat. Uutinen ”Puolalan koulun yhteisöpedagogi Lauri Kuiko tunnetaan nuorten parissa koululaurina”. Viitattu 15.9.2024. <https://turun-seutusanomat.fi/2023/05/yhteisopedagogi-lauri-kuiko-tunnetaan-nuorten-parissa-koululaurina/>
- Nuorten päihdekasvatus ry 2023. Porttiteoria. Viitattu 4.7.2024. <https://nuortenpahidekasvatus.fi/porttiteoria-faktaa-vai-fiktiota/>
- Näppärä, Liisa 2017. Haastattelun lajityypit. Viitattu 23.7.2024. <https://spoken.fi/haastattelun-lajityypit/>
- Palonen, Mira & Kylmä, Jari 2022. Avoin haastattelu ja teemahaastattelu aineistonkeruumenetelminä laadullisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa. Viitattu 17.7.2024. <https://journal.fi/hoitotiede/article/view/128992>
- Patja, Kristiina 2017. Potilaan lääkärilehti. Viitattu 20.2.2024. <https://www.potilaanlaakari-lehti.fi/kommentit/tupakkateollisuuden-vanhat-keinot-uudessa-kaytossa/>
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli 2020. Johdanto. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. E-kirja. Helsinki : Gaudeamus.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli 2020, luku 8. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. E-kirja. Helsinki : Gaudeamus.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja, 6.2. Viitattu 15.9.2024. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_4.html
- SurveyMonkey 2024a. Määrällinen tutkimusmenetelmä, Viitattu 22.2.2024. <https://fi.surveymonkey.com/mp/using-quantitative-research-effectively/>
- SurveyMonkey 2024b. Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen erot. Viitattu 22.2.2024. <https://fi.surveymonkey.com/mp/quantitative-vs-qualitative-research/#H2-3>
- Syöpäjärjestöt 2024. Uutinen ”Syöpäjärjestöt ja Palloliitto haluavat vähentää nuorten nikotiinituotteiden käyttöä”. Viitattu 24.7.2024. <https://www.syopajarjestot.fi/ajankohtaista/verk-kouutiset/syopajarjestot-ja-palloliitto-haluavat-vahentaa-nuorten-nikotiinituotteiden-kaytto/>
- THL 2023a. Kouluterveyskysely. Päihteet. Perusopetus 8. ja 9. lk. oppilaat. Viitattu 1.7.2024. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk2/nuoret/fact_ktk2_nuoret?row=952513L&row=952810L&column=alue-886778.&column=vuosi-952479.&column=ka-987857&column=taustatekija-888288&column=sp-888243&fo=1#

- THL 2023b. Kouluterveyskysely. Päähteet. Perusopetus 8. ja 9. lk. oppilaat. Viitattu 1.7.2024. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk2/nuoret/fact_ktk2_nuo-ret?row=952513L&row=952810L&column=alue-886588&column=vuosi-952479.&column=ka-987857&column=taustatekija-888288&column=sp-888243&fo=1#
- THL 2023c. Kouluterveyskysely. Päähteet. Perusopetus 8. ja 9. lk. oppilaat. Viitattu 1.7.2024. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk2/nuoret/fact_ktk2_nuo-ret?row=952513L&row=952810L&column=alue-886547&column=vuosi-952479.&column=ka-987857&column=taustatekija-888288&column=sp-888243&fo=1#
- THL 2023d. Kouluterveyskysely. Päähteet. Perusopetus 8. ja 9. lk. oppilaat. Viitattu 1.7.2024. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk2/nuoret/fact_ktk2_nuo-ret?row=952513L&row=952810L&column=alue-886778&column=vuosi-952479.&column=ka-987857&column=taustatekija-888288&column=sp-888243&fo=1#
- THL 2023e. Kouluterveyskysely. Päähteet. Perusopetus 8. ja 9. lk. oppilaat. Viitattu 1.7.2024. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk2/nuoret/fact_ktk2_nuo-ret?row=952513L&row=952810L&column=alue-952677&column=vuosi-952479.&column=ka-987857&column=taustatekija-888288&column=sp-888243&fo=1#
- THL 2023f. Kouluterveyskysely. Päähteet. Perusopetus 4. ja 5. lk. oppilaat. Viitattu 2.7.2024. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk2/lapset/fact_ktk2_lap-set?row=952513L&row=952441L&column=alue-886778.&column=vuosi-952479&column=taustatekija-888288&column=sp-888243&fo=1#
- THL 2023g. Kouluterveyskysely. Päähteet. Perusopetus 4. ja 5. lk. oppilaat. Viitattu 2.7.2024. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk2/lapset/fact_ktk2_lap-set?row=952513L&row=952441L&column=alue-886588&column=vuosi-952479&column=taustatekija-888288&column=sp-888243&fo=1#
- THL 2024a. Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet. Tupakka. Nikotiini. Viitattu 20.2.2024. <https://thl.fi/aiheet/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/tupakka/tupakkatuotteet-ja-sahkosavuke/nikotiini>
- THL 2024b. Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet. Tupakkatuotteet ja sähkösavuke. Sähkösavuke. Viitattu 15.7.2024. <https://thl.fi/aiheet/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/tupakka/tupakka-tuotteet-ja-sahkosavuke/sahkosavuke>
- Tieteen termipankki 2016. Hermeneutiikka. Viitattu 18.7.2024. <https://tieteentermi-pankki.fi/wiki/Filosofia:hermeneutiikka>
- Tupakkalaki 549/2016, 52 §.* Finlex. Viitattu 20.2.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20160549#L7>
- Tupakkalaki 549/2016, 53 §.* Finlex. Viitattu 20.2.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20160549#L7>
- Rummukainen, Anu 2023. Höyryissä. Yle 18.9.2023. Viitattu 8.7.2024. <https://yle.fi/a/74-20050303>

- Vapers Finland ry 2024. Mitä sähkösavukkeet ovat. Viitattu 25.9.2024. <https://vapers.fi/hoyrytelytietoa/>
- Vawoo 2024. E-nesteet. Viitattu 15.7.2024. <https://fi.vawoo.com/fi/60ml-vapelf-pineapple-ice-e-liquid-en>
- Vähäkangas, Kirsi 2023. Yle. Terveys. Viitattu 15.9.2024. <https://yle.fi/a/74-20054291>
- Väänänen, Hannu 2023. MTV uutiset. Uutinen ”Sähkötupakan myyntiringit suomalaiskouluissa jo kuin huumekauppaa: ”Velkoja peritään väkivalloin””. Viitattu 2.7.2024. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/sahkotupakan-myyntiringit-suomalaiskouluissa-jo-kuin-huumekauppaa-velkoja-peritaan-vakivalloin/8835124#gs.blrjnm>
- Yle 2023a. Uutinen ”Vapetus riistäytyi käsistä kouluissa – Lahdessa on jopa jouduttu rajoittamaan oppilaiden vessakäyntejä”. Yle 24.11.2023. Viitattu 20.2.2024. <https://yle.fi/a/74-20061618>
- Yle 2023b. Nuoret. Pikkukunnan koulusta löytyi ”kannabisvapea”, ja rehtori huolestui – aikuiset ilmiöstä ihan pihalla. Viitattu 4.7.2024. <https://yle.fi/a/74-20065753>

LIITTEET

Liite 1

Veikkolan yläkoululaiset

Sukupuoleni

- ☐ Tyttö
- ☐ Poika
- ☐ Muu

Olen

- ☐ Seiskalla
- ☐ Kasilla
- ☐ Ysillä

Mielestäni vapettaminen / sähkötupakointi

- ☐ On yhtä haitallista kuin muidenkin tupakkatuotteiden käyttö
- ☐ On haitallista, mutta ei niin haitallista kuin muiden tupakkatuotteiden käyttö
- ☐ Ei ole kovinkaan tai lainkaan haitallista
- ☐ En osaa sanoa

Suhteeni vapeen / sähkötupakkaan

- ☐ Käytän tai olen käyttänyt viimeisen lukuvuoden aikana
- ☐ En käytä mutta olen kokeillut
- ☐ En käytä

Kysymyksen säännöt

Suhteeni vapeen / sähkötupakkaan

Käytän tai olen käyttänyt viimeisen lukuvuoden aikana

Ei vaihtoehdon sääntöjä

En käytä mutta olen kokeillut

Sääntö: Näytä kysymyksiä

Jos vaihtoehto on valittu Näytä kysymyksiä Miksi kokeilit ja miksi et ole jatkanut vapettamista?

En käytä

Sääntö: Lopeta kysely

Jos vaihtoehto on valittu Lopeta kysely ja ohjaa vastaaja kiitossivulle.

Miksi kokeilit ja miksi et ole jatkanut vapettamista?

Kysymyksen säännöt

Miksi kokeilit ja miksi et ole jatkanut vapettamista?

Kysymyksen säännöt

Sääntö: Lopeta kysely

Lopeta kysely ja ohjaa vastaaja kiitossivulle.

Kysymys **Suhteeni vapeen / sähkötupakkaan** on **Näytä kysymyksiä** sääntö tälle kysymykselle

Minkä ikäisenä aloitit vapettamisen?

☐ Alle 12-vuotiaana

- ☐ 12-vuotiaana
- ☐ 13-vuotiaana
- ☐ 14-vuotiaana
- ☐ 15-vuotiaana
- ☐ 16-vuotiaana

Vastaa oletko väittämien kanssa samaa mieltä. 5 = täysin samaa mieltä, 4 = melko samaa mieltä 3 = en samaa enkä eri mieltä, 2 = melko eri mieltä, 1 = täysin eri mieltä

	1	2	3	4	5
Käytän vapea päivittäin	☐	☐	☐	☐	☐
Käytän vapea vain koulussa	☐	☐	☐	☐	☐
Käytän vapessani nikotiinia	☐	☐	☐	☐	☐
Koen olevani koukussa nikotiiniin	☐	☐	☐	☐	☐
En haluaisi vapettaa mutta kaverit pakottavat tai en kehtaa lopettaa	☐	☐	☐	☐	☐

Miten käytät vapea?

- ☐ Käytän kertakäyttöisiä vapelaitteita
- ☐ Ostan kavereiden laitteista saatavia hatseja
- ☐ Minulla on oma akkukäyttöinen vape

Mistä ostat vapelaitteita tai nesteitä niihin?

Vapelaitteita ja nesteitä on mielestäni

- ☐ Vaikea saada
- ☐ Melko helppoa saada
- ☐ En osaa sanoa

Käytän vapeen yleensä rahaa

- ☐ Alle 10 euroa kuussa
- ☐ 10-20 euroa kuussa
- ☐ 20-30 euroa kuussa
- ☐ Yli 30 euroa kuussa

Oletko jollekin velkaa vapelaitteista, hatseista tai nesteistä?

- ☐ En ole
- ☐ Kyllä olen
- ☐ En ole nyt, mutta joskus ostan velaksi

Kysymyksen säännöt

Oletko jollekin velkaa vapelaitteista, hatseista tai nesteistä?

En ole

Ei vaihtoehdon sääntöjä

Kyllä olen

Sääntö: Näytä kysymyksiä

Jos vaihtoehto on valittu Näytä kysymyksiä Onko veloista aiheutunut sinulle ongelmia?

En ole nyt, mutta joskus ostan velaksi

Ei vaihtoehdon sääntöjä

Onko veloista aiheutunut sinulle ongelmia?

- ☐ Ei ole, sillä olen aina maksanut velkani
- ☐ Toisinaan, mutta olen lopulta saanut maksettua tai sovittua asian
- ☐ Kyllä, olen velkaa tälläkin hetkellä
- ☐ En osaa sanoa

Kysymyksen säännöt

Onko veloista aiheutunut sinulle ongelmia?

Ei vielä kysymyssääntöjä

Kysymys Oletko jollekin velkaa vapelaitteista, hatseista tai nesteistä? on Näytä kysymyksiä sääntö tälle kysymykselle

Jos velat ovat aiheuttaneet sinulle ongelmia niin kerrotko vielä minkälaisia?
